

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ

2012–2015

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Andrea Hemrová

Agrese a agresivita mezi dětmi v podmínkách školy

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Alice Bosáková

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2012-2015

BACHELOR THESIS

Andrea Hemrová

Aggression and aggressiveness between children in the environment of
school

Prague 2015

The Bachelor Work Supervisor: PhDr. Alice Bosáková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů. Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 20.2.2015

.....
Andrea Hemrová

Poděkování

Děkuji vedoucí práce PhDr. Alici Bosákové za cenné připomínky a čas, který mi při konzultacích věnovala.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou agrese a agresivity mezi dětmi v podmínkách školy. Tato práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část vysvětluje důležité pojmy, které úzce souvisí s tímto problémem. Práce se zabývá rozdělením a vysvětlením pojmů agrese a agresivita, vysvětlením pojmu šikana, co je a co není šikana, vývojem šikany, který je také velmi důležitý pro tento proces a typologií agresora a oběti. Další významnou kapitolou bakalářské práce je kyberšikana.

Praktická část bakalářské práce se zabývá problémem šikany na základní škole a základní škole praktické v Benešově u Prahy. V dotazníkovém šetření se zjišťuje výskyt šikany na těchto školách a následné porovnání. K analýze problému bylo použito anonymní dotazníkové šetření.

Klíčová slova

Agrese, agresivita, agresor, informační technologie, kyberšikana, oběť, sociální síť, šikana, škola, školní prostředí

Annotation

Bachelor thesis deals with aggression and aggressiveness among children in terms of school. This work is divided into theoretical and practical part. The theoretical part explains important concepts that are closely related to this issue. The work deals with the distribution and explanation of the terms of aggression and aggressiveness, explaining the concept of bullying, what is and what is not bullying, bullying development, which is also very important to this process and typology of aggressor and victim. Another important chapter of the thesis is cyberbullying.

The practical part of the thesis deals with the problem of bullying in elementary school and elementary school practice in Benešov. The survey is determined bullying in these schools and the subsequent comparison. To analyze the problem, it was used an anonymous questionnaire.

Keywords

Aggression, aggressor, aggressiveness, cyberbullying, hazing, information technology, school, school environment, social network, victim

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 AGRESE X AGRESIVITA.....	9
1.1 dělení agrese.....	11
1.1.1 moyerova klasifikace agresí.....	14
2 ŠIKANA.....	16
2.1 co je a co není šikana.....	17
2.2 trrorozměrný pohled na šikanování.....	19
2.3 vývoj šikany.....	21
2.4 zakrývání šikany.....	24
2.5 typologie agresorů.....	26
2.6 typologie obětí.....	30
3 KYBERŠIKANA.....	33
3.1 definice kyberšikany.....	34
3.2 kyberšikana versus šikana.....	36
3.3 formy kyberšikany.....	37
3.4 šíření kyberšikany.....	40
PRAKTICKÁ ČÁST.....	44
4 KVALITATIVNÍ ŠETŘENÍ.....	44
4.1 cíl práce.....	44
4.2 výzkumné problémy a hypotézy.....	44
výzkumné problémy.....	44
hypotézy.....	44
4.3 použitá metoda.....	45
4.4 popis výzkumného vzorku.....	46
4.5 analýza výsledků šetření.....	47
4.6 verifikace hypotéz.....	64
4.7 shrnutí praktické části.....	67
ZÁVĚR.....	68
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	69
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ.....	71
SEZNAM PŘÍLOH.....	72

ÚVOD

Agresivita v dnešní společnosti je velkým problémem, který se nadále stále prohlubuje. Každý z nás se určitě s nějakým typem agresivity ve svém životě setkal. Na agresivitu můžeme narazit všude – na ulici, v autobuse, ve vlaku, v obchodě, na zastávce, ve škole, doma, na pracovišti. Agresivita je přirozená součást života každého jedince. Každý jedinec se rodí s určitými předpoklady k agresivnímu chování. Agresivita tedy není nic nepřirozeného. Člověk je ale na rozdíl od zvířat schopen své pudy ovládat a určitým způsobem i usměrňovat. Lidstvo svou agresi usměrňuje do společensky přijatelných norem.

Agresivita především roste u dětí a mládeže. Bakalářská práce si pokládá otázku: Proč tomu tak je? Agresi, agresivitu u dětí v dnešní společnosti podporuje především prostředí, ze kterého dítě pochází a sociální prostředí, kde se dítě také velmi často pohybuje. Velkým vlivem na rozvoj agrese u dětí má televize – televizní pořady, internet a počítačové hry, jejichž vliv na dětskou psychiku je velmi negativní. Chránit dítě před těmito vlivy v dnešní společnosti, je velmi složité. Rodiče mohou pouze agresivitu u dítěte usměrňovat a agresivní chování vysvětlovat.

Dalším velkým problémem, který výskyt agresivity jednoznačně podporuje je, že děti mají málo pohybu, u kterého by přebytečnou energii a tím i případnou agresi, vybily. S tímto problémem by mohla pomoci škola. Škola by měla nabízet více hodin tělesné výchovy, aktivní zábavy, nebo kroužků, které by děti oslovily více, než sezení doma u počítače.

Agresivita ve školním prostředí má mnoho podob. Nejvýznamnější agresi ve školním prostředí je šikana. V dnešní společnosti internetu a sociálních sítí se začíná bohužel rozmáhat velký fenomén šikany – kyberšikana.

Výskyt agresivity ve společnosti nelze nijak objektivně změřit. Přestože společnost tvrdí, že agresivita stále stoupá, nelze to bohužel potvrdit ani vyvrátit. Spousta lidí si ani neuvědomuje, že to co vidí je také agrese. Celkově, společnost ví o agresivitě žalostně málo, přesto, že na tento problém můžeme narazit všude.

Tato práce se zaměřuje především na celkový problém šikany. Cílem práce je zjistit a porovnat výskyt šikany na základní škole a základní škole praktické, vysvětlit pojmy, které s tímto tématem souvisí.

TEORETICKÁ ČÁST

1 AGRESE X AGRESIVITA

Pokud se chceme zabývat problematiku agrese a agresivity, musíme si na začátek vyjasnit, co je agrese a co agresivita. Spousta lidí si myslí, že rozdíl mezi těmito dvěma pojmy není, ale opak je pravdou. V našem jazyce (laickém) jsou tyto dva pojmy zaměňovány, ale v odborném jazyce znamenají každý úplně něco jiného.

AGRESIVITA

Definice k pojmu agresivity je mnoho. Spousta autorů se touto problematikou zabývalo a i v nynější době zabývá. Definice jsou si velmi podobné. Podle slovníku cizích slov agresivita znamená útočnost, tendence napadat jiné, dominovat jim.

*„Z latinského *aggressivus* = útočný – vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresii. V širším smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem. Někdy se tím míní i celkové úsilí organismu dosáhnout uspokojení vlastních potřeb, zejména výživových a pohlavních.“¹*

Agresivita je určitý charakteristický znak osobnosti jedince. V nejširším slova smyslu lze agresivitu definovat jako dispozice k agresivnímu chování. Každý jedinec je vybaven určitou mírou agresivity, aby mohl ve společnosti přežít. Antier ² tvrdí, že agresivita hraje velkou roli již v dětském věku, dokonce stejně velkou jako láska. Antier si také zakládá na tom, že agresivita je pro dítě velmi důležitá, protože mu dodává energii, motivaci a podporuje jeho úspěch. Člověk nadaný velkou mírou agresivity je náchylný k agresivnímu chování, se svou agresivitou většinou těžce bojuje, protože mu komplikuje mezilidské vztahy. Podle Vágnerové ³ se vloh k agresivitě velmi liší v závislosti na historii a sociokulturní tradici populace.

¹ EDELSBERGER, L. a kol. Defektologický slovník. Praha: H&H, 2000. s.54-60
ISBN 80-86022-76-5

² ANTIER, E. *Agresivita dětí*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.

³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie pro pomáhající profese*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999.
ISBN 80-7178-214-9.

Okolí nás někdy nutí k tomu, abychom agresivní chování použili ve svém chování. Pokud je tato agresivita přijatelná, může mít pozitivní účinky – posílení autority, sebevědomí.⁴

Další definice agresivity podle Martínka⁵ je velmi podobná definici, která je napsaná výše: „*Agresivita (z lat. Aggressivus) – útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.*“

AGRESE

Agrese se velmi odlišuje od agresivity. Agrese je projev agresivity v chování jedince. Někteří jedinci berou agresi jako chování, které není v souladu se schvalovanými pravidly dané společnosti. Agrese může být i vyhledávání záliby v ubližování jiným lidem, stává se pro jedince potěšením, uvolněním, legrací.⁶

„*Z latinského aggressio = výpad, útok – vůči věci či osobě. Jednání, jímž se projevuje úsilí vůči některému objektu nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit.*“⁷

Agrese zahrnuje velkou škálu projevů, proto má tolik významů. Berkowitz tvrdí, že agrese je nutná k intelektuálnímu vývoji člověka, nezbytný předpoklad k získání nezávislosti. Buss tvrdí, že agrese je pojímána jako chování bez motivace. Albert Bandura zase tvrdí, že mnoho lidí označuje za agresi chování, které není v souladu se schvalovanými sociálními pravidly. Hlavním cílem takového jednání je získání moci nad druhým člověkem a nějakým způsobem ho ovlivnit. Agrese může být definována také jako chování, které záměrně ubližuje druhým lidem. V tomto případě je agrese bohužel zdrojem potěšení, uspokojení a je to také bráno jako legrace.⁸

⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

⁵ Tamtéž, s. 9.

⁶ Tamtéž

⁷ EDELSBERGER, L. a kol. Defektologický skovník. Jinočany: H&H, 2000. s. 60-63. ISBN 80-86022-76-5

⁸ ČERMÁK, I. Lidská agrese a její souvislosti. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8

1.1 DĚLENÍ AGRESE

V dnešní společnosti existuje různá dělení agrese. Některá rozdělení mají své příznivce a naopak. Pro školní prostředí je velmi důležité druhy agrese rozdělit tak, aby byli co nejvíce srozumitelné a jednoduché.

Z praktického hlediska je dobré agresi rozdělit na přímou x nepřímou a verbální x fyzickou agresi. Jedinec může jiného jedince napadnout fyzicky, přímo (např. kopnutí, pohlavek). Projevem nepřímé fyzické agrese je např. ničení majetku oběti. Přímá verbální agrese se projevuje zesměšňováním, nadávkami, osočováním. Za nepřímou verbální agresi považuje ve většině případů pomluvy, nevhodné poznámky, žerty. Do této kategorie patří i symbolická a agrese, která bývá vyjádřena v kresbách, básničkách, u umělců se objevuje v jejich dílech.⁹

Do základního dělení agrese podle Čermáka¹⁰ patří i pojmy pasivita – aktivita. Na základě těchto tří dimenzí vznikne osm druhů agrese.

- **Fyzická aktivní přímá agrese** – např. bití oběti, fyzické ponižování, nucení k ponižujícím úkonům, využívání převahy sil. Ve školním prostředí se s touto šikanou můžeme setkat ve formě záměrného fyzického ubližování – šikana.
- **Fyzická aktivní nepřímá agrese** – jedná se o najmutí třetí osoby, která ubližuje oběti. Agresor pouze přihlíží k ubližování, ve většině případů vymýšlí způsoby, jak oběti co nejvíce ublížit. Agresor se na tomto ubližování nepodílí.
- **Fyzická pasivní přímá agrese** – agresor fyzicky brání oběti k dosažení nějakého cíle. Tato agrese se nejčastěji objevuje ve školním prostředí, např. ničením pomůcek, lámání tužek, pravítek.
- **Fyzická pasivní nepřímá agrese** – s touto agresí se také nejčastěji můžeme setkat ve školním prostředí. Jedná se o odmítnutí splnění některých požadavků, např. uvolnění místa v lavici, odmítnutí pomoci postiženému žákovi, apod.

⁹ ČERMÁK, I. Lidská agrese a její souvislosti. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999.
ISBN 80-902614-1-8

¹⁰ Tamtéž

- **Verbální aktivní přímá agrese** – tato agrese se ve školském prostředí vyskytuje nejčastěji. Patří sem např. nadávky, urážky, slovní ponižování. Důležité je zdůraznit, že jedinci tuto agresi nepovažují za něco nenormálního, ba naopak.
- **Verbální aktivní nepřímá agrese** – jde o rozšiřování pomluv, které ubližují jinému jedinci. O tomto typu agrese lze hovořit spolu s prvním stádiem šikanujícího chování – ostrakizace. Jedná se o mírné formy ubližování. Do této agrese také řadíme intriky, drobné nadávky, díky nimž se jedinec necítí dobře v kolektivu.
- **Verbální pasivní přímá agrese** – do této agrese zahrnujeme naprostou ignoraci druhého člověka, např. odmítání odpovědět na pozdrav, na jakoukoli otázku. Tato agrese také úzce souvisí s ostrakizací. Může se stát, že se s jedincem nebude bavit ve třídě naprosto nikdo.
- **Verbální pasivní nepřímá agrese** – znamená nezastat se někoho, kdo to v danou chvíli potřebuje. Ve školním prostředí také velmi častá agrese. Jedná se většinou problémovější žáky, které mají určité problémy s chováním. Ve většině případů jsou zapojeni do každé třídní šarvátky, kolektiv na ně pak svaluje všechny problémy.¹¹

¹¹ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

Nejčastěji agresi rozdělujeme na **agresi instrumentální a emocionální**.

Instrumentální agrese

Tento druh agrese lze ještě rozdělit na další dvě části

- Žádoucí instrumentální agrese
- Nutná instrumentální agrese. ¹²

Instrumentální agrese je založena na dosažení vnějšího cíle. Při tomto jednání může být zasažena další osoba, pak se jedná o sekundární efekt. Použití této agrese je založeno na předem připraveném plánu a na možných úvahách a variantách v průběhu jednání. ¹³

Agrese instrumentální žádoucí je naprosto odlišná od emocionální agrese. Jedinec do této agrese jde s naprosto chladnou hlavou a jasně stanoveným cílem. Klasickým příkladem této agrese je např. loupež. Pachatel jde do banky s jasným cílem, získat peníze. Zranění, zabití v tomto případě je sekundární efekt, který jsme již zmínili. Pachateli je jedno, co se stane s tou druhou osobou. S tímto typem agrese se můžeme setkat ve školní prostředí, kde si žák žádá lepší známku. Pokud jedinec ustoupí, žák začne smlouvat a pedagog začne dávat žákovi více šancí na opravu. Typickým případem instrumentální agrese ve školním prostředí je šikana. Nejčastějším původním jevem agrese je konkurenční boj. Ve většině případů se projevuje ve výběrových, elitních třídách. Touto příčinou může být i nuda. ¹⁴

Jedinci tuto agresi používají v případě, že chtějí dosáhnout nějakých svých cílů, nebo uspokojení jejich potřeb. Agresor není úzkostný, netrpí pocitem méněcennosti, ve většině případů jsou sebejistí a chladní. Mají potřebu ovládat toho druhého, nebo skrývají svůj strach za strach jiné osoby. Jejich jediným cílem je ublížit oběti, jednájí takticky a velmi promyšleně. ¹⁵

Agrese instrumentální nutná je ve školním prostředí velmi zrádná a nebezpečná. Jde většinou o ochranu před žádoucí agresi. Bohužel tento typ agrese je ve školním prostředí velmi špatně rozpoznatelný. ¹⁶

¹² MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

¹³ ČERMÁK, I. Lidská agrese a její souvislosti. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8

¹⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

¹⁵ Tamtéž

¹⁶ Tamtéž

Emocionální agrese

Tato agrese je doprovázena většinou silným emočním nábojem. Zdrojem může být i postupné hromadění nepříjemných zážitků. Jedinec se dostává do stavu, kdy své chování není schopen nějak ovlivnit. Emocionální agrese nebývá promyšlena dopředu, propuká náhle a jedinec nemá šanci něco ovlivnit. Neuvědomuje si ani následky svého chování. Ve školním prostředí je dobré jedince nechat, dokud se sám neuklidní. Jiná situace nastává, pokud je ohrožen ještě někdo jiný. Ve většině případů musí někdo zasáhnout. Nejlépe někdo dospělý. Jedinec za toto chování musí nést následky, protože v tomto případě už nejde jenom o něho.¹⁷

Pro emocionálního agresora je typická prchlivost, vznětlivost, rychlý přechod k impulzivnímu chování při slabém vnějším podnětu. Emoční agresi je možno ve školním prostředí, ale i v domácím prostředí zvládnout pomocí použití agrese vybité na neživém předmětu – matrace, polštář, boxovací pytel.¹⁸

Tato agrese lze rozdělit také do dvou druhů agrese

- Agrese vědomě kontrolovaná
- Agrese impulzivní.

Při agresi vědomě kontrolované agresor počítá s rizikem a přemítá o důsledcích. Agrese impulzivní je spíše spontánní vzplanutí, výbuch negativních emocí.¹⁹

1.1.1 MOYEROVA KLASIFIKACE AGRESÍ

Tato klasifikace agresí pochází z roku 1968. Moyer formulovat sedm různých typů agrese na základě odlišnosti v podnětových a fyziologických zdrojích. Tato teorie je založena na chování zvířat.

- Predátorská agrese – útoční chování proti přirozené kořisti. Jde o mezidruhový typ agrese, ale může se vyskytovat i mezi příslušníky stejného druhu. Vyvolávající podnětem je hýbající se kořist.
- Agrese mezi samci – tato agrese je vnitrodruhová. Slouží k nastolení hierarchie dominantních a submisivních samců ve skupině.

¹⁷ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ ČERMÁK, I. Lidská agrese a její souvislosti. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8

- Agrese vyvolaná strachem – vyskytuje se v situaci, která neumožňuje únik a ohrožuje jedince. Předchází jí pokus o únik.
- Dráždivá agrese – tato agrese je vyvolána živými i neživými objekty. Moyer předpokládá, že jí předchází frustrace, bolest, hlad, únava, nedostatek spánku aj.
- Mateřská agrese – reakce matky na situaci, kdy je v ohrožení její mládě.
- Sexuální agrese – vyskytuje se především u samců.
- Agrese jako ochrana teritoria – reakce na porušení hranic teritoria.²⁰

²⁰ ČERMÁK, I. Lidská agrese a její souvislosti. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999.
ISBN 80-902614-1-8

2 ŠIKANANA

Šikanování nás může provázet celý život, protože šikanování je všudypřítomné. Ve většině případů začíná mezi sourozenci doma, pokračuje v mateřské škole a pak i následně v dalších školských zařízeních. Šikanování se může objevit i v zájmových kroužcích, na vojně, v zaměstnání (mobbing), v partnerských vztazích, ale i v nemocnicích, například v psychiatrických léčebnách. Šikanování je nebezpečná sociální nemoc, která se vyskytuje ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování jednotlivce a skupin.²¹

*„Demokracie ve společnosti stojí a padá s rovnoprávností vztahů mezi jejími členy a skupinami. Pro vztah, který označujeme jako šikanování, je příznačná naprostá asymetrie sil, kdy mocnější zneužívá slabšího a pošlapává jeho práva.“*²² Šikanování je velmi zákeřná a v mnoha případech bohužel i smrtelná choroba skupinové demokracie.

Největším problémem je šikana ve škole. V mnoha školách učitelé nevidí v šikanování problém. Bohužel se tímto tvrzením velmi mýlí. Šikanování je velký problém. *„O drtivé většině šikanování se prostě neví. Zůstává skryto navzdory tomu, že lehčí formy a počáteční stadia šikanování zasahují velkou část školní populace.“*²³

Když se podíváme na šikanu v jiných zemích, můžeme říci, že šikanování se objevuje opravdu všude, ve všech zemích. V zemích jako například Norsko, Švédsko, Velká Británie, Slovinsko apod., existuje vůči nám podstatný rozdíl. Problém šikanování přiznali a něco s tím dělají. Podle výsledků z výzkumu v USA (Fried, S., Fried, P., 1996), bylo zjištěno, že je šikanování 2,7 milionu dětí. Další výsledky ukázali, že 160 tisíc žáků denně nejde do školy, právě kvůli strachu ze šikanování.²⁴

Pedagogové na školách přiznávají, že se šikanou jsou v bezprostředním kontaktu, ale vědí o ní žalostně málo. Dosavadní pedagogické vzdělání bohužel neposkytuje ucelené poznatky o této problematice a o zákonitostech skupinového života. Pedagogové nejsou vyzbrojeni ani prakticky ani teoreticky pro boj se šikanováním. Proti šikanování ve školách, nebo školských zařízeních se dá úspěšně bojovat. Za účinný boj proti šikanování se předpokládá promyšlený postup ne na úrovni jednotlivé

²¹ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

²² Tamtéž, s. 18

²³ Tamtéž, s. 19

²⁴ Tamtéž

školy, ale na úrovni celého vzdělávacího systému.²⁵ Skupiny, kde se objevuje šikana, vytváří přirozeně „ochranou mlhu“, takže škody, které šikana působí, jsou skryty. Bohužel tyto škody jsou velmi závažné a rozsáhlé. Žáci jsou beztrestně fyzicky i psychicky týráni, to znamená, že jejich stav je nenávratně poškozen. U pokročilých fází šikany mohou být oběti ohroženi i na životě. V některých případech se agresor pokusí oběť zabít nebo zmrzačit. Jindy oběť řeší svou situaci sebevraždou. Šikanování paralyzuje výchovnou funkci skupiny a proměňuje její působení v destruktivní.²⁶

2.1 CO JE A CO NENÍ ŠIKANA

Definice k pojmu šikana známe mnoho, přesto se definice od sebe liší. Každý autor tento pojem bere podle svého objektivního názoru. Proto zde uvedu několik definic pro srovnání.

„Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání a pronásledování.“²⁷

„Šikanu můžeme definovat jako ponižující chování jedince nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který není chopen se sám bránit. Jde o závažnou poruchu chování, při kterém dochází k porušování základních sociálních norem spojených s omezováním lidských práv. Toto agresivní chování si můžeme vysvětlit jako prostředek k uspokojování potřeb, v jejichž cestě stojí určité překážky.“²⁸

Tato definice je obsažena v metodickém pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Tento pokyn je vydaný pro pedagogy, kteří by se měli tímto pokynem řídit. *„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a opakované užití fyzických a psychických útoků jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit.“²⁹*

²⁵ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

²⁶ Tamtéž

²⁷ HOLEČEK, V. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1.vyd. Plzeň: Pedagogické centrum, 1997. s.20. ISBN 80-7020-004-9.

²⁸ STŘELEČEK, Studie z teorie a metodiky výchovy. Katedra pedagogiky pedagogické fakulty, MU, Brno:2004. s. 54. ISBN 80-86633-21-7

²⁹ Metodický pokyn k prevenci šikanování [online]. Dostupný z: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/Tiskovy_odbory/Metodicky_pokyn_k_prevenci_a_reseni_si_kanovani.pdf>

„Šikana je nebezpečný sociálně patologický jev, při němž je omezována zejména osobní svoboda a svoboda rozhodování, je ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětím ubližováno na zdraví či majetku.“³⁰

Podle Lovasové³¹ mluvíme o šikaně pouze tehdy, pokud je oběť z jakéhokoli důvodu bezbranná, např. psychická odlišnost, fyzický handicap, neobratnost, izolovanost v kolektivu, skupinová útok a jedná se o asymetrickou agresi. Pojmem šikana nelze označovat vše zlé a nepříjemné, čím si děti navzájem ubližují.

S definicemi, které jsem vybrala, souhlasím. Šikana je velmi nebezpečný sociálně patologický jev, který se stále častěji vyskytuje ve společnosti. Nejvíce se šikana samozřejmě objevuje ve školských zařízeních. Nejhorší šikana je u mládeže a u dětí na druhém stupni základní školy. Tato šikana bývá velmi promyšlená a v mnoha případech i velmi zákeřná. Všechny definice ohledně šikany, které jsou v této práci, mají jeden společný základ. Shodují se na tom, že šikana je záměrné psychické a fyzické ubližování. Dalším společným projevem je nepoměr sil mezi agresorem a obětí. Tento společný jev je nejvýznamnější.

Za šikanu můžeme považovat i nevinné škádlení a jednorázovou agresi, ale není tomu tak, tyto projevy nepatří do šikany. K tomuto vymezení má Martínek³² pojem teasing. Teasing je chování, které zdánlivě šikanu připomíná, např. na druhém stupni základní školy chlapečci provokují děvčata proto, že se jim líbí. Dívky často křičí, smějí se nebo se chichotají, někdy i chodí žalovat, dospělý však vidí, že dívkám to škádlení není nepříjemné, ba naopak a jejich stěžování je pouze formální. Na školách se jedná o zcela normální a přirozený jev, který k základní škole neodmyslitelně patří.³³

³⁰ LOVASOVÁ, L. Šikana. [online]. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2 [cit. 24-10-2014] Dostupný z: < <http://www.icm.cz/files/Sikana.pdf> >

³¹ Tamtéž

³² MARTÍNEK, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

³³ Tamtéž

2.2 TROROZMĚRNÝ POHLED NA ŠIKANOVÁNÍ

Proto, abychom správně pochopili pojem šikanování, je zapotřebí, abychom si vysvětlili další důležité souvislosti této problematiky. V této kapitole se zaměříme na šikanování jako na nemocné, patologické chování. Tento pohled je v praxi nejběžnější a také jediný.

Šikanování jako nemocné chování

„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“³⁴

Situace ve školách není rozhodně idylická. Bohužel nemůžeme říct, že by se situace na školách a ve školských zařízeních lepšila, v některých případech se horší. Pro rozpoznání šikany, která se samozřejmě děje v nepřítomnosti pedagoga, jsou velmi důležité nepřímé varovné signály. Do nepřímých varovných signálů zahrnujeme částečně tolerované násilí a skryté volání oběti o pomoc. Tyto signály jsou velmi nenápadné a proto, bychom je neměli podceňovat a vždy bychom je měli důkladně prověřit. Ve většině případů není možné zjistit problém pouhým dotazováním a je zapotřebí odborné diagnostiky. Pro rozpoznání šikany je také velmi důležité umět odlišit jiné typy agresí. Proto, abychom se lépe mohli orientovat musíme umět posoudit, zda se vyskytují významné znaky šikanování – záměrnost, opakování (není podmínkou), nepoměr sil a samoučelnost agrese. Samozřejmě pro účinnou pomoc nám tento pohled nestačí. Pro nápravu je zapotřebí znát vnitřní rozměr šikanování.³⁵

³⁴ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. s. 27-28. ISBN 80-7178-513X

³⁵ Tamtéž

Kolář³⁶ šikanování rozdělil na osm druhů:

„Fyzické přímé aktivní – útočníci oběť věší do smyčky, škrtní, kopou fackují. Fyzické aktivní nepřímé – kápo pošle poskoky, aby oběť zbili, nebo jsou oběti ničeny věci.

Fyzické pasivní přímé – agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosažení cílů).

Fyzicky pasivní nepřímé – agresor odmítne oběť na její požádání pustit do třídy, na záchod (odmítnutí splnění požadavků).

Verbální aktivní přímé – nadávání, urážení, zesměšňování.

Verbální aktivní nepřímé – rozšiřování pomluv. Patří sem, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.

Verbální pasivní přímé – neodpovídání na pozdrav, otázky apod.

Verbální pasivní nepřímé – spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali její trýznitelé.“

Šikanování jako závislost

Další rozměr, který je velmi důležitý pro praxi je také vnějšímu pohledu nepřístupný. Jedná se o vzájemnou vazbu mezi obětí a agresorem, kdy skrývají vlastní strach a zároveň využívají strachu druhého. Toto rozdělení rozděluje žáky e skupině na „slabé“ a „silné“. Žáci, kteří reagují, silně svůj strach skrývají tím, že strach vyvolávají v druhých, těch slabších. Mezi těmito žáky („slabí“, „silní“) vzniká překvapivě trvalá vazba. Navzájem se potřebují. Pro agresora se stane oběť „pilulkou“ proti strachu. Myslí si, že je nadčlověk a z této pozice si vychutnává strach oběti. Tento pohled agresora často vede ke zdokonalování a stupňování utrpení oběti. Stále více a více oběť potřebuje, je na ní závislý. Stupňování agresivity agresora vede oběť často k tomu, že oběť jde na ruku agresorovi. Může se stát, že oběť považuje agresora za kamaráda a obdivuje ho. Poslouchá agresora na slovo a odezírá, co má dělat.³⁷

Tento pohled je velmi důležitý pro praxi při vyšetřování šikany. Je velmi důležité, aby se nekonfrontovali oběť s agresorem. Musíme počítat s tím, že mezi nimi existuje nějaký vztah. To je věc, která máte řadu laiků i odborníků. Agresoři vyvrací výpovědi obětí a ve většině případů toho zneužívají a vinu svalují na oběť.³⁸

³⁶ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. s. 32. ISBN 80-7178-513X

³⁷ Tamtéž

³⁸ Tamtéž

Šikanování jako porucha vztahů ve skupině

Posledním pohledem je jeho pochopení jako onemocnění celé skupiny. Musíme si uvědomit, že šikanování není pouze věc obětí a agresora. Šikanování se děje v kontextu nějaké skupiny, proto je šikanování vždy těžkou poruchou vztahů. Vztahy při šikanování mají svoje zákonitosti a dynamiku. Kdo neporozumí mechanismu proměny zdravé skupiny v nemocnou, ten nemůže šikanování léčit.³⁹

2.3 VÝVOJ ŠIKANY

Šikanování je proces, který se postupně vyvíjí v několika stádiích. Vývoj šikany se rozděluje do 5 fází, které postupně vznikly a jsou pro další práci velmi důležité. Těchto pět fází se používá především k didaktickým účelům. V praxi nelze určit přesné hranice mezi jednotlivými fázemi, protože tyto fáze jsou různě propojeny, splývají a samozřejmě se také překrývají navzájem.⁴⁰

- **1.fáze – zrod ostrakismu**

V této fázi vývoje šikany se jedná především o dokonalou izolaci jedince. Oběť nemá žádné kamarády, nikdo jej nebere vážně a dělají si z něj srandu. Oběť také často bývá zesměšňována, mývá hanlivé přezdívky.⁴¹

V této fázi se jedná o mírné psychické formy násilí, v kterých se oběť necítí dobře. Oběť je většinou neoblíbená a neuznávaná u svých vrstevníků. Ostatní ho odmítají, pomlouvají, nebaví se s ním, neposlouchají ho, ignorují, spřádají proti němu intriky, smějí se na jeho účet, apod. Tyto situace jsou zárodečnou fází šikany.⁴²

³⁹ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

⁴⁰ Agrese a šikana. *Pražské centrum primární prevence: Portál primární prevence rizikového chování v Praze*. [online]. [cit. 21.11.2014].

Dostupný z: <http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=5>

⁴¹ Tamtéž

⁴² KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

- **2.fáze – fyzická agrese a přitvrzování manipulace**

V situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, se z ostrakizovaného žáka stává hromosvod všech problémů. Spolužáci si na něm vybíjejí zlost, například z neočekávané těžké písemky, apod., manipulace se přitvrzuje a objevuje se zde první zmínka o fyzické agresi.⁴³

Další možností je, že se sejde ve třídě více asociálních žáků, kteří používají násilí pro uspokojení svých vlastních potřeb. V této fázi je velmi důležité pozitivní zaměření skupiny a postoje žáků k šikanování. Pokud ve třídě funguje soudržnost, kamarádské vztahy a převažují pozitivní morální hodnoty, pokusy o šikanování zde neuspějí. Toto se nazývá ideální skupina, která se nevytvoří sama a je zapotřebí velké práce ze strany pedagoga. Pokud se skupina nechá na pospas sama sebe, automaticky nestupuje lidská strategie skrýt vlastní strach a využít strachu druhého, která samozřejmě pracuje v neprospěch skupiny.⁴⁴

- **3.fáze – (klíčový moment) vytvoření jádra**

V této fázi se utváří skupinka agresorů, tzv. jádro. Tito agresori začínají spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběť. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy jedná se o ty „nejslabší“ ze skupiny. Práce agresorů již není náhodná.⁴⁵

- **4.fáze – většina obětí přijímá normy**

Normy agresorů se stávají postupně nepsanými zákony, které přijímají všichni ve skupině. Málokdy se dokáže agresorovi někdo postavit. Následkem toho dojde ve skupině k šokující proměně. I mírní žáci, se začínají chovat pod nátlakem agresorů krutě. Aktivně se začínají podílet na šikanování oběti a prožívají u toho uspokojení.⁴⁶

⁴³ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ LOVASOVÁ, L. Šikana. [online]. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2 [cit. 24-10-2014] Dostupný z: < <http://www.icm.cz/files/Sikana.pdf> >

⁴⁶ Tamtéž

- **5.fáze – totalita - dokonalá šikana**

Proces, kterému není pomoci zvenčí, obvykle přechází do posledního stadia nemoci. Násilí agresorů přijímá celá skupina jako pravidlo, normu. Šikanování se stává třídním programem. Žáci ve třídě jsou většinou rozděleni na dvě sorty, které lze nazvat „otroky“ a „otrokáři“. Jedni mají všechna práva a ti druzí zase nemají žádná práva. Agresori ztrácejí veškerý zbytky zábran. V malé skupině zcela vítězí zlo. Brutální násilí začíná celá skupina považovat za normální jev, někdy dokonce za výbornou zábavu a legraci. Otroci jsou stále závislejší a jsou ochotni udělat pro otrokáře cokoli. Neúnosnost situace řeší většinou absencí, nemocí, záškoláctvím, neomluvenou absencí, pokusem o sebevraždu, případně se psychicky zhroutlí. Většinou se šikana provalí kvůli brutálnějšímu násilí a těžkého zranění oběti.⁴⁷

Znát všechna vývojová stadia je velmi důležité, protože znalost vnitřního vývoje šikanování nám umožňuje respektovat obtížnost léčby, přemýšlet nad diagnostikou a terapeutickými posloupnostmi. Kdybychom reagovali pouze na vnější projevy šikanování, naše snaha pomoci, by vyšla vniveč. Touto pomocí bychom více ublížili, než abychom pomohli. Toto se netýká pouze šikany, ale všech sociálně-patologických jevů, které se vyskytují u kriminálního chování u dětí a mládeže.⁴⁸

⁴⁷ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X.

⁴⁸ Tamtéž

2.4 ZAKRÝVÁNÍ ŠIKANY

Pro člověka, který se chce zabývat šikanou, je velmi důležité, aby znal všechny léčky a nástrahy, které šikana přináší. Musí si být také vědom, že do skupiny, která je zasažena šikanou je velmi těžké proniknout. Ve většině případů nedokáže oběť podrobněji vypovídat a odmítá svědčit. Agresoři jsou sehraní a přesvědčivě a organizovaně lžou. Většina spolužáků, kteří jsou s agresory nechtějí vypovídat, a nebo lžou, někteří svědčí falešně. Rodiče, kteří do toho zasahují, odmítají nařčení svých ratolestí a tvrdí, že tyto nařčení jsou nepravdivá. Většinou žádají potrestání obětí. Rodiče oběti ve většině případů nevydrží tlak, který při vyšetřování působí na celou rodinu a vyšetřování zastavují s tím, že oběť přeřazují na jinou školu. Někdy se i stává, že agresora chrání i pedagog a svým chováním brání při vyšetřování.⁴⁹

KOMPLOT VELKÉ ŠESTKY

Komplotem velké šestky se zabýval ve své knize Bolest šikanování Michal Kolář⁵⁰. Při řešení šikany je velmi důležité si uvědomit, že šikana není jednoduchý proces, který vyřešíme hned. Také si musíme uvědomit, jak vážná situace je a hlavně jak nebezpečná může být šikana pro oběť. Proto bychom měli počítat s překážkami, které nám nastanou. Jednou z těchto překážek je podle Koláře prvotní rozpoznání šikany. Komplot velké šestky nám ty nejdůležitější překážky ukazují a zároveň nás před nimi i varuje.

1. Od oběti lze těžko získat podrobnější a objektivní informace

Cesta k odhalení šikany začíná především u oběti. Ta nám ale moc nepomáhá, protože se jí těžko mluví o tom, jak byla týrána, co prožívala. Pokud oběť náhodou prozradí jméno agresora, většinou cítí pocit viny, výčitky, úzkost. Oběť většinou prozradí jméno pachatele u počátečních stádií šikany. U pokročilejších stádií agresora neprozradí.⁵¹

2. Agresoři lžou, používají falešné svědky a nutí oběti ke lhaní nebo odvolání výpovědi

Samozřejmě že agresoři šikanování popírají. Sehraně lžou spolu s dalšími usvědčenými ze šikany. Z nejběžnějších variant bývá, že agresor a jeho komplici promění role a celou situaci otočí. Lhaní a překrucování u počátečních stádií a

⁴⁹ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

⁵⁰ Tamtéž

⁵¹ Tamtéž

mírných forem šikany lze odhalit pomocí svědků a dodržováním doporučené strategie a taktiky. Špatné je, pokud jsou agresori podporováni ostatními členy skupiny. V této situaci je velmi těžké lži odhalit a je téměř nemožné něco dokázat. Někteří iniciátoři šikany mají natrénovanou pohotovost k lhaní. Zásadní chybou je přímé vyšetřování podezřelých agresorů a konfrontace s jejich oběťmi.⁵²

3. **Příznačný strach pro ostatní členy skupiny – „bonzování“**

Velmi důležitý je vnitřní vývoj šikanování. Čím závažněji je skupina nemocná, tím je odhalení neformálního života skupiny obtížnější. Někdy je strach vypovídat podmíněn agresí vnějšího gangu, jehož členem je některý z agresorů. U počátečního stádia šikanování je neefektivní, pokud se pedagog ptá nahodilých žáků, jak to bylo, co se stalo, atd. jednou z největších chyb, které může pedagog udělat je, že se při podezření na šikanu vyzptává jednotlivých žáků před ostatními spolužáky. U pokročilého stádia šikanování nemá většinou pedagog ani šanci něco odhalit. Zbývající část žáků se navzájem kryje a podporuje. V těchto stádiích může mít špatné vyšetřování katastrofální následky.⁵³

4. **Rodiče agresorů své děti chrání za každou cenu**

Rodiče většinou neunesou pravdu o tom, že jejich dítě šikanovalo slabšího spolužáka, atd. Nepřijímá výsledky šetření a odmítají jakékoli objasnění a svoje dítě chrání všemi možnými i nemožnými prostředky. Pokud se podaří šikanu odhalit v počátečním stádiu, je velká šance k nápravě. Většinou se ale stále nepodaří vysvětlit rodičům agresora, že odhalené „legrace“ jsou velkým utrpením pro oběť. Rodiče přijímají pouze pohled svého dítěte. U pokročilejších forem šikany je jednání ještě komplikovanější. Reakce rodičů fungují stejně jako u počátečních forem šikany.⁵⁴

5. **Rodiče odmítají spolupracovat při vyšetřování**

Pomoc oběti je někdy komplikována požadavkem rodičů oběti, aby nic nevyšetřovalo. Trvají na tom, že nechtějí, aby byli agresori potrestáni a aby se vůbec nic nedozvědělo, protože se bojí o život svého dítěte. Požadují pouze to, aby dítě tajně zmizelo ze školy a začalo navštěvovat novou školu – nový

⁵² KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ Tamtéž

začátek, protože se bojí toho, že kdyby agresor cokoli věděl, našel by si oběť a ublížil jí. Někteří rodiče se přijdou poradit už v počáteční fázi šikany, ale ve většině případů odmítají cokoliv podnikat. Musíme ale zdůraznit, že při odborném šetření se klade velký důraz na bezpečí oběti.⁵⁵

6. **Pedagog chrání agresora a nevědomky brání vyšetřování**

Tato situace se převážně děje pouze u pokročilejších forem šikany. Iniciátor šikany ve skupině bývá velmi sociálně zdatný a celkově sympatický. Dokáže velmi hezky spolupracovat a jednat s pedagogy. Ve většině případů je také považován za nejlepšího žáka. Pedagogové si nedokážou ani představit, že tento člověk by mohl být iniciátorem šikany. Pokud vnímáme žáka pozitivně, máme sklon ke kladnému hodnocení všeho, co udělá. Je tedy chybou, když se pedagog nechá „oblafnout“ bezvadným chováním a už předem vyloučí tohoto žáka za pachatele. Někdy se i stává, že pedagog se s důvěrou obrátí na agresora, kterého požádá o pomoc při hledání agresora šikany.⁵⁶

2.5 **TYOLOGIE AGRESORŮ**

Nedá se jednoznačně říci, kdo se stane agresorem a kdo obětí. Žádný člověk ve společnosti není imunní proti tomuto jevu, který se ve společnosti vyskytuje stále ve větší míře. Osobnost agresora může mít několik podob. Jedním z hlavních znaků je snaha ovládat okolí.⁵⁷

Agresoři jsou ve většině případů silní, alespoň v dané skupině. To znamená, že ve školním prostředí to jsou žáci, kteří dokážou svou strach skrývat a zneužívat strach druhých. Tváří v tvář umí potlačovat nejistotu. Agresoři jsou ve většině případů nejen silní psychicky, ale i fyzicky. Také mívají zkušenosti s bojovým uměním nebo se o něj zajímali pouze „teoreticky“ (na videu, knihy, apod.). Také se u agresorů dá pozorovat větší míra krutosti – skvělý pocit z utrpení a z ponižování šikanované oběti a také je velmi výrazná silná touha po moci. Tyto dva motivy – krutost a touha po moci lze považovat za hlavní hnací motor při šikanování. K tomu, aby agresor šikanoval, existují další motivy, např.

⁵⁵ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

⁵⁶ Tamtéž

⁵⁷ LOVASOVÁ, L. Šikana. [online]. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2 [cit. 24-10-2014] Dostupný z: < <http://www.icm.cz/files/Sikana.pdf>

- Motiv upoutání pozornosti – agresora můžeme přirovnat k herci v divadle, který také touží být středem pozornosti. Agresor šikanuje tedy z důvodu, aby získal obdiv a přízeň spolužáků.
- Motiv zabíjení nudy – šikanování přináší agresorovi pocit vzrušení. Někdy mívá i pocit, že našel to, co ho baví.
- Motiv „Mengeleho“ - agresor bádá a zkouší, co člověk vydrží.
- Motiv žárlivosti – většinou to funguje tak, že žáci závidí dobré postavení jiného žáka, dobré vztahy s učiteli, nebo také dobré známky a tyto důvody vedou k tomu, aby se mu mstili.
- Motiv „prevence“ – bývalá oběť šikany chce předejít dalšímu týrání tím, že ona sama začne šikanovat nebo se přidá k agresorovi.
- Motiv vykonat něco velkého – někteří násilníci jsou předem odsouzeni k neúspěchu. Šikanování si dokazuje, že je schopen nějakého výkonu.⁵⁸

Osobnost agresora můžeme rozdělit do několika skupin. Při hledání informací jsem našla 3 typy agresorů podle Koláře⁵⁹

- První typ – agresor hrubý, fyzický
- Druhý typ – agresor jemný, kultivovaný
- Třetí typ – agresor srandista

Tento čtvrtý typ agresorů uvádí Martínek⁶⁰ spolu s třemi dalšími typy, které jsou již uvedené výše

- Čtvrtý typ – agresor spouštějící ekonomickou šikanu.

⁵⁸ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha:Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

⁵⁹ Tamtéž

⁶⁰ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

U agresora hrubého se jedná o jedince, který k týrání oběti používá fyzickou sílu a převahu. Oběti jsou agresorem často mláceny, páleny nebo škrceny. Agresorovi dělá dobře fyzické utrpení, které působí oběti. „*Ve většině případů se jedná o člověka, který i doma od svých rodičů zažívá podobné chování. Za prohřešky bývá velice necitelně a tvrdě potrestán, většinou bitím nebo těžkými zákazy – ve školním prostředí na oběti trestá to, co jemu samotnému je nepříjemné.*“⁶¹ V rodičovské výchově těchto jedinců se vyskytuje jeden faktor a to nečitelnost rodiče, nebo vychovatele. Každý rodič, vychovatel by měl mít určena jasná pravidla ve výchově, které by se měly dodržovat a podle nich následně i trestat nebo chválit. Nečitelný rodič, vychovatel trestá či chválí podle své aktuální nálady. Někteří vyučující takto přistupují k dětem i ve výuce. Nečitelnost rodiče, vychovatele nebo učitele působí na dítě velmi tajemně a vyvolává napětí. Pokud je dítě v neustálém napětí, snaží se ho nějak ventilovat ven a často k tomu používá násilí na slabším spolužákovi.⁶²

Agresor jemný, kultivovaný se chová k dospělému, převážně tedy k učitelům velice slušně. Je vždy ochoten pomoci. V očích pedagoga se stává hvězdou třídy. Bývá učitelem navrhován na předsedu třídy, apod. Při šikaně tento agresor nikdy neublíží oběti přímo on sám. Většinou stojí v pozadí a řídí všechny útoky pomocí svých poskoků a pomahačů. Pokud dojde k vyšetřování, dává od všech útoků ruce pryč s tím, že on nikdy nikomu neublížil, to ostatní. Někdy se bohužel i stává, že si ho sám pedagog vybere jako pomocníka při vyšetřování šikany, tím samozřejmě celé vyšetřování znehodnotí a nikdy se nedojde ke správnému závěru. V rodině těchto agresorů panuje většinou velmi tvrdá výchova, která může hraničit až s vojenským drilem. Dítě je doma pod neustálým dohledem, dozorem a musí plnit všechny úkoly, které mu dávají rodiče. Dítě v této situaci pocítuje také napětí, které následně musí kompenzovat.⁶³

⁶¹ KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. s. 85 – 86. ISBN 80-7178-513X

⁶² Tamtéž

⁶³ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

Agresor srandista je pro pedagogy také velmi příjemný. Tento jedinec se snaží proplovat životem bez výraznějších překážek, a pokud se nějaká objeví, snaží se ji obejít, než řešit. V nudných hodinách dokáže pobavit vtípem. Pro agresora srandistu je každá situace legrací, nebo se snaží každou situaci alespoň v žert obrátit. Rodina, z které tento agresor pochází je také volnomyšlenkářská. Hranice ve výchově nejsou jasně stanoveny.⁶⁴ Agresor srandista je podle Lovasové⁶⁵ jedinec optimistický, dobrodružný, vyznačuje z něj značná sebedůvěra. Šikanuje pouze pro pobavení sebe, ale i ostatních v kolektivu.

Agresor spouštějící ekonomickou šikanu preferuje hlavně nadbytek materiálních věcí. Rodiče jedince maximálně podporují. Tito lidé mají většinou nadbytek všeho. Jedna věc jim ale přesto chybí a tou je rodičovská láska. Jedinec si většinou ničeho neváží. Pokud si neumí vážit materiálních věcí, neumí si vážit ani mezilidských vztahů.

⁶⁶

Jak už bylo několikrát řečeno, rodiče mají na agresora podstatný vliv, hlavně v jeho chování. Proto je spolupráce školy s rodičem velmi důležitá. Pokud dítě pochází z rodiny, na kterou je dítě nastaveno, je možné požádat rodiče o domluvu, aby dali dítěti jasně najevo svůj negativní postoj vůči násilí, atd. Častější jsou ale případy, kdy rodiče odmítají spolupráci se školou, protože si ani nepřipouští, že by jejich dítě mohlo něco takového udělat. V případě, že domluva s rodiči není možná, můžeme požádat o pomoc Policii ČR, odbor sociálních věcí, apod.⁶⁷

⁶⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

⁶⁵ LOVASOVÁ, L. Šikana. [online]. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2 [cit. 24-10-2014] Dostupný z: < <http://www.icm.cz/files/Sikana.pdf>

⁶⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

⁶⁷ KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

2.6 TYPOLOGIE OBĚTÍ

Vystihnout, jak přesně vypadá oběť je velmi složité. Téměř každá skupina si mezi sebou najde oběť a kritéria „výběru“ jsou velmi rozmanitá. Obětí šikany se může stát kterékoli dítě. Přesto ale existují typické oběti, které jsou opakovaně týrané ve škole. Jsou to nejslabší jedinci ve třídě. Tito jedinci neumí skrývat svůj strach a využívat strachu druhých. Nejsilnějším magnetem pro agresory je příliš viditelná bojácnost a zranitelnost. Tito jedinci většinou v zátěžových situacích ztrácí hlavu, propadají panice, hrůze, přílišná sebekritičnost. Obětí se může stát jedinec, který působí na venek, že by uchránil všechny spolužáky ve třídě, ale psychicky je zcela bezbranný.⁶⁸

Obětí šikany také můžeme rozdělit do několika skupin, podle Martínka⁶⁹ uvádíme tyto skupiny

- Oběť na první pohled
- Oběti setrvávající dlouhodobě pod ochrannými křídly matek nebo babiček
- Handicapované děti
- Učitelské děti.

Oběť, kterou poznáme na první pohled sama o sobě, vysílá okolnímu světu signál slabosti. Tyto děti se většinou neumí prosadit ve společnosti, často sedí zamlklé, osamocené, pokud se stanou terčem legráček, neumí se sami bránit. Jejich reakce na legráčky je většinou to, že utečou, popřípadě se rozpláčou, někdy pouze zuří, rozčilují se, vztekají se a tím třídu povzbudí k větším legráčkám. Takovéto dítě pochází o rodiny, kde bylo od mala chráněno, matky o ně mají přílišný strach, dávají jim najevo, že je okolní svět nebezpečný. Od mala je ubíjena jejich vlastní aktivita.⁷⁰

U obětí, o které se dlouhodobě starala matka, babička je velký problém, že právě ony si nedokážou připustit fakt, že dítě roste a postupně se dostává do fáze samostatnosti. Matky, babičky v těchto dětech vidí nesamostatné dítě, za které musí všechno vyřizovat, všude musí být dítě hlídáno, musí mít nad ním přehled. Typickým příkladem těchto matek, jsou matky, které vodí prvňáčka za ručičku až do třídy, pomáhají mu převlíkat, vyndávat věci na lavici. Pro ostatní spolužáky tato matka působí

⁶⁸ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

⁶⁹ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

⁷⁰ Tamtéž

velmi provokujícím dojmem. Ostatním spolužákům doma vštěpují do hlavy, že jsou velcí a že se mají starat už sami a taková matka jim dává najevo, že tomu tak není a že jsou stále malí. Tato situace, která byla popsána nemusí, být pouze na základní škole, ale může se objevit i na střední škole, učelištích. V této situaci by měl zasáhnout pedagog a rodiče upozornit, že toto chování není vhodné, na možné reakce od spolužáků a měl by i stanovit prostor, kam rodiče smí a prostor, který už je vyučujícího a kam by rodič správně neměl chodit.⁷¹

Handicapované děti jsou velmi lehkým cílem agresora. Dnešní společnosti velmi touží po integraci takovýchto dětí do školních tříd základních škol. Proti tomuto názoru nic nemám. Je dobré vědět, že i tito jedinci žijí okolo nás, ale podle mě jsou velmi lehkým cílem pro agresora ve třídě na základní škole. Jestliže má proběhnout integrace handicapovaného jedince do skupiny v pořádku, musí učitel vědět, jaké potřeby dané postižení obnáší. Celá třída musí být připravena na to, že mezi nimi bude takovýto spolužák. Je důležité, aby pedagog vše objasnil. Nepřipravená integrace je spíše pro takového dítě velmi ohrožující.⁷²

Učitelské děti jsou nejčastějšími oběťmi šikany v případě, pokud rodič dítěte učí na stejné škole, v horším případě ho sám učí. Být učitelským dítětem je velice nevýhodné. To co projde normálnímu dítěti, učitelskému neprojde. Učitelskému dítěti jen tak normální dítě neuvěří, že matce, nebo otci nic neřeknou. Nejhorší je, když kolega hodnotí dva spolužáky se stejným prospěchem a jednomu nadržuje, protože je to dítě kolegyně. Myslí si, že to dítě je chytřejší, snaživější než jeho spolužák – neučitelské dítě. Pro ostatní spolužáky to ale není spravedlivé a nevědomky dítěti kolegyně způsobuje problémy.⁷³

⁷¹ MARTÍNEK, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

⁷² KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

⁷³ MARTÍNEK, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

Kolář⁷⁴ ve své knize Bolest šikanování uvádí další rozdělení obětí:

- Oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem
- Oběti „silné“ a nahodilé
- Oběti „deviantní“ a nekonformní
- Šikanovaní žáci s životním scénářem obětí.

Dále rozlišuje oběti, které nemají ani jednoho kamaráda a jsou zcela izolované a oběti, které mají kolem sebe alespoň jeden pozitivní vztah, který je opěťovaný.⁷⁵

Situace však bývá v mnoha případech velmi nepřehledná. Oběťmi mohou být velmi slušní žáci s dobrým prospěchem. Ovšem, pokud jsou oběťmi vyhlášení darebáci a provokatéři, všechno je jinak. V této situaci je velmi těžké rozlišit, kdo koho napadl, kdo koho týral, apod. Může se také stát, že oběť je současně agresorem.

⁷⁴ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X

⁷⁵ Tamtéž

3 KYBERŠIKANA

Pro většinu lidí jsou velmi důležité informační a komunikační technologie a pobyt online. Proto je velmi těžké uniknout agresi na internetu. Přestat používat tyto technologie v dnešním světě moc dobře nelze a přestat používat sociální aplikace vede k sociálnímu vyloučení. Je velmi důležité si položit otázku, co pro mladé lidi znamenají informační a komunikační technologie? ⁷⁶

David-Ferdonová a Feldman Hertzová popisují výhody informačních technologií a pobytu online pro dospívající:

- Umožňují komunikovat s lidmi z celého světa
- Snadnější a častější komunikace s rodinou, příbuznými, vrstevníky
- Umožňuje se seznámit s těmi, kteří mají problémy navázat kontakt v reálném světě, neboť seznámit ve světě online je jednodušší
- Díky internetu v mobilu a bezdrátovému internetu (Wifi) se rychle šíří informace a znalosti v různých oblastech, které je jinak těžké získat. ⁷⁷

Zejména dospívající touží po komunikaci a kontaktu s vrstevníky. Pro adolescenty je velmi důležité obstát v mezilidském kontaktu s kamarády a spolužáky. Taková dovednost je pak zdrojem sebevědomí a pocitu samostatnosti. Vrstevnické vztahy mají v životě dospívajícího velký význam, slouží ke sdílení názorů, pocitů a zkušeností. V rámci vrstevnických skupin dospívající zkouší a rozvíjí schopnosti komunikace a interakce. Na internetu se můžeme do jisté míry prezentovat tak, jak chceme, aby nás viděli druzí lidé. Internet pomáhá navazovat a udržovat sociální kontakty. Online svět poskytuje dosáhnout lepší sociální pozice a pocitu vlastní hodnoty, která je velmi důležitá především ve vývojovém období. Dospívající mají potřebu experimentovat a prozkoumávat. Toto jednání může velmi úzce souviset s kyberšikanou. Jedním z nich je touha být „in“, někam patřit, být s vrstevníky na jedné vlně. Pokud dospívající přihlíží kyberšikaně a není ochoten pomoci, může to znamenat přidání se na stranu agresora. K potřebě experimentovat, se váže další důležitý znak adolescence a to je hledání

⁷⁶ ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D., Kyberšikana. Praha: Grada, 2013 ISBN 978-80-247-4577-0

⁷⁷ Tamtéž

vlastní identity. Experimentování s různými rolemi a zkoušení toho, kým by člověk mohl být. Internet poskytuje neomezený prostor, kde k takovému experimentování může dojít v anonymitě a bez negativních následků. Bohužel je zde stejně neomezený prostor pro experimentování s agresí, identitami, které by se v reálném světě netroufli vyzkoušet.⁷⁸

3.1 DEFINICE KYBERŠIKANY

Kyberšikana je nerozlučně spjata se školní šikanou a sdílí proto její základní rysy a projevy. Tyto rysy a projevy nabírají v online světě jiný charakter. Definovat kyberšikanu je velmi těžké, protože se jedná o poměrně nový pojem, který se dynamicky rozvíjí, u odborníků zatím nedošlo k jednoznačné shodě, což má také vliv na výrazně rozdílné výsledky, například při měření jejího výskytu.

Kyberšikana je nová tím, že se její nejnebezpečnější zbraní staly moderní komunikační technologie – internet, mobilní telefon, chat, sociální sítě. Tato šikana probíhá ve virtuálním světě, bez přímého kontaktu, v kyberprostoru. Nová je také v tom, že se agresorem může stát opravdu kdokoli.

Často užívanou definici nabízí Priecová a Dalgleisch a zní: *„Kyberšikana je kolektivní označení forem prostřednictvím elektronických medií, jako je internet, mobilní telefony, které slouží agresivnímu a záměrnému poškození uživatele těchto medií. Stejně jako tradiční šikana zahrnuje i kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí.“*⁷⁹

Další definice, která je velmi důležitá pro pedagogy je obsažena v metodickém pokynu vydaný MŠMT. Tento metodický pokyn je závazný pro pedagogy. *„Kyberšikanu definujeme jako zneužití ICT (informačních komunikačních technologií) zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně ohrozit, ublížit mu.“*⁸⁰

Kyberšikana je velmi nebezpečná, protože se neomezuje na určitý prostor. Žáka může zastihnout kdekoli, ať je to doma, ve škole, na ulici. Tento žák se nemůže nijak bránit, protože před elektronickými útoky nemá šanci se ubránit. Stejně tak je

⁷⁸ ČERNÁ,A, DĚDKOVÁ,L., MACHÁČOVÁ,H., ŠEVČÍKOVÁ,A., ŠMAHEL,D., Kyberšikana. Praha:Grada,2013 ISBN 978-80-247-4577-0

⁷⁹ Tamtéž, s.20

⁸⁰ Metodický pokyn MŠMT – kyberšikana

kyberšikana i časově neomezená. Tato šikana většinou probíhá 24 hodin denně. Pokud je žák šikanován tímto způsobem, může to mít široké sociální dopady. Na internetu se dají velmi snadno šířit fotografie, text, videa, které mohou někoho ponižovat a šíří o něm nepravdivé informace. Nejsnazší je to na sociálních sítích, portálech pro sdílení, veřejných chatech, kde má k těmto materiálům přístup každý na internetu. U rozšířené šikany dochází k veřejnému hlasování, peticím, komentářům na úkor oběti. Nejobtížnější na tom je, že kyberšikana je velmi těžko rozpoznatelná, protože nezpůsobuje modřiny, a proto může být svému okolí dlouho skryta. Přesto kyberšikana působí neméně vážné s těžko léčitelnými problémy. Dalším velkým problémem této šikany je anonymita. Anonymita posiluje účinnost násilných zpráv a útoků.⁸¹

Je velmi důležité zmínit, že agresivní chování na internetu, které nenaplnuje definice kyberšikany, je online obtěžování. „*Můžeme si to představit například jako následující situace:*

- *Člověk obdrží několik e-mailů od konkrétního odesilatele obsahujících počítačový virus – vnímá se to však jako pouhý běžný e-mailový spam.*
- *Agresivita není záměrná – úmyslem druhého nebylo někoho poškodit a ublížit mu.*
- *Jde o jednorázový útok – například nadávky na chatu, které se pak nadále neopakují.*
- *Adresát agrese nevnímá to, co se děje, jako zraňující – pak spíše hovoříme o škádlení, kyberškadlení.⁸²*

Online obtěžování a kyberšikanu je nutné oddělovat. Proti online obtěžování není zapotřebí podnikat tak závažné opatření, jako při kyberšikaně.⁸³

⁸¹ Metodický pokyn pro pedagogy, online. Dostupný z: <http://www.bezpecne-online.cz/finish/3-materialy-pro-ucitele/65-kybersikana>

⁸² ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D., Kyberšikana. Praha: Grada, 2013. s. 22. ISBN 978-80-247-4577-0

⁸³ Tamtéž

3.2 KYBERŠIKANA VERSUS ŠIKANA

O kyberšikaně se někdy mluví jako o nové formě šikaně, která je nezávislá na šikaně. Za vznikem kyberšikany stojí především špatné sociální vztahy v reálném světě, které se samozřejmě projevují na internetu, v komunikaci s mobilními telefony. Útoky ve virtuálním světě mohou být intenzivnější, dlouhodobější a může to vést k masové zábavě. Traumata oběti mohou být nepředstavitelné. Na rozdíl od šikany, kyberšikanu nemůžeme očekávat. Obětí kyberšikany se člověk může stát kdykoli a kdekoli. Agresorovi stačí, že oběť je přihlášená k internetu nebo mobilní síti a může zaútočit z místa, kde se nachází, např. kavárna, škola, z domova, z vlaku, aj. Dalším velkým rozdílem je identita útočníka. Při šikaně oběť zná útočníka, útočníky. Při kyberšikaně je agresor skryt za „nickem“, e-mailem, neznámým telefonním číslem. Takto skryti jsou agresivnější, útočnější, zákeřnější, krutější a používají metody, které by při šikaně nikdy nepoužili. U kyberšikany nezáleží na věku, pohlaví, sociálním postavení, fyzické síle, úspěšnosti ve společnosti ani u agresora, ani u oběti. Ve virtuálním světě jsou výše uvedené aspekty potlačeny a nemají takový význam, jako při komunikaci tváří v tvář. Kyberšikana se s normální šikanou prolíná. Kyberšikana je v tomto případě pouze jenom dalším posunem šikany o krok dál.⁸⁴

⁸⁴ Kyberšikana. *E-besedy* [online]. [cit. 21.11.2014]. Dostupné z: <http://www.e-besedy.cz/internetova-bezpecnost/kybersikana.html#Kyberšikana>

3.3 FORMY KYBERŠIKANY

Formy kyberšikany můžeme rozdělit do dvou podoblastí. Jedna oblast jsou jednotlivé projevy, konkrétní způsoby, jakými k agresivnímu chování dochází (krádeže, zneužití hesla). Druhou oblastí jsou místa na internetu či v mobilním telefonu, kde ke kyberšikaně dochází, což souvisí s prostředky k její realizaci.⁸⁵

V naší společnosti se setkáváme nejčastěji s několika projevy kyberšikany, např:

- Vydávání se za někoho jiného a krádež hesla
- Vyloučení a ostrakizace
- Flaming
- Kyberhašení a kyberstalking
- Pomlouvání
- Odhalení a pomlouvání
- Happy slapping.⁸⁶

Vydávání se za někoho jiného a krádež hesla

„V této situaci se agresor v online prostředí vydává za oběť. Volí k tomu různé prostředí - může například použít fotky o oběti a fakta o ní a vytvořit falešný profil, kde vystupuje pod identitou oběti, zpravidla nevhodným a ubližujícím způsobem.“⁸⁷ Velmi nebezpečné je to, že agresor může komunikovat s přáteli oběti a toto chování může působit velké škody v sociálních vztazích oběti. Agresor nevynaloží velkou námahu, aby se mohl vydávat za někoho jiného, stačí mu pouze přezdívka na chatu, fóru a podobně. Někteří agresori dojdou dál a odcizí oběti heslo k nějakému účtu (v dnešní době nejčastěji Facebook) a vystupuje přímo za něj. Dospívající bohužel v dnešní době velmi rádi svěřují svá přístupová hesla svým vrstevníkům, berou to jako důkaz přátelství, z tohoto důvodu dochází velmi často o odcizení identity.⁸⁸

⁸⁵ Kyberšikana. *E-besedy* [online]. [cit. 21.11.2014]. Dostupné z: <http://www.e-besedy.cz/internetova-bezpecnost/kybersikana.html#Kyberšikana>

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D., Kyberšikana. Praha: Grada, 2013. s. 25. ISBN 978-80-247-4577-0

⁸⁸ Tamtéž

Vyloučení a ostrakizace

V této kyberagresi je oběť vyloučena z nějaké určité skupiny, do které by chtěla či měla patřit. Tento druh kyberagrese je pro oběť velmi bolestivá, ačkoli postrádá přímý prvek agrese. Mladí lidé mají potřebu někam patřit a pokud například někdo není přizván do facebookové skupiny, nebo je vyloučen z online chatu, může to mít velmi frustrující následky.⁸⁹

Flaming

„Jako Flaming se označuje prudká hádka, která proběhne mezi dvěma nebo více uživateli nějakého virtuálního komunikačního prostředí (může jít o diskusní fórum, chat a podobně).“⁹⁰ Flame znamená v českém jazyce plamen, jde tedy o plamennou výměnu názorů. Prudká hádka se vyznačuje hlavně nadávkami, útočnou rétorikou a urážkami. V této hádce může agresor i přímo vyhrožovat oběti. Proto, aby tato událost byla brána jako kyberšikana je nutné, aby agresor chtěl oběť záměrně poškodit.

Kyberhašení a kyberstalking

Za kyberhašení považujeme opakované zprávy zasílané agresorem, které jsou vnímané obětí jako nepříjemné. Většinou to je tak, že agresor posílá velké množství zpráv oběti ve chvíli, kdy se připojí do online světa, nebo záměrně zahlcuje oběti mobilní telefon SMS či MMS. Jedná se o jednosměrnou komunikaci. Oběť se komunikaci snaží jakkoli ukončit. V dnešním online světě mnoho mladých lidí navazuje kontakty s lidmi, které se zdají být bezproblémový ve virtuálním světě. Některé vztahy mohou být velkým přínosem, ale představují také riziko kyberhašení.

Kyberstalking je opakované zasílání zpráv oběti s výhružným textem, útočné a zastrašující sdělení a součástí také může být i vydírání.⁹¹

⁸⁹ ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D., Kyberšikana. Praha: Grada, 2013 ISBN 978-80-247-4577-0

⁹⁰ Tamtéž, s. 90.

⁹¹ tamtéž

Pomlouvání

Jedná se o šíření nepravdivých informací o druhém člověku, který má za cíl nějaký druh sociálního vyloučení. Pomlouvám se v kyberprostoru těžko brání, protože v kyberprostoru se pomluvy šíří velmi rychle a nepravdivá informace si žije svým vlastním životem. Šíření ve virtuálním světě je mnohem rychlejší a intenzivnější než ve světě offline.⁹²

Odhalení a podvádění

Jde o odhalení informací oběti těm, kterým tyto informace nebyly určeny. Nejčastěji se jedná o fotky, odhalení homosexuality, informace osobního charakteru. Ve většině případů sama oběť pošle agresorovi fotografie, videa a jiné obsahy, které považuje za soukromé a agresor tyto informace šíří dál.⁹³

Happy slapping

Happy slapping znamená v doslovém překladu „veselé fackování“. Tento jev vznikl v britském metru a v posledních letech se velmi rozšířil. Původně happy slapping vypadal tak, že neznámý kolemjdoucí byl napaden jedincem, či skupinou a byl zfackován. Zároveň celou situaci někdo natáčí na mobilní telefon a video pak zveřejní na internetu. Fyzické útoky nemusí zdaleka zahrnovat jenom fackování, ale může se vážnost stupňovat až za hranicí zákona.⁹⁴

Cílem je získat co nejvíce šokující, originální, brutální, ale autentické video. Pořízení takového videa může být velmi důležité pro přijetí do nějaké mladistvé skupiny.⁹⁵

V České republice toto jednání není bráno jako trestný čin, ale není ani beztrestné. Při vyhodnocování velmi záleží na konkrétním způsobu jednání. Agresor může být vinen například z těžkého ublížení na zdraví, neposkytnutí první pomoci, nepřekažení trestného činu, neoznámení trestného činu (pro komplice). Některé evropské státy mají Happy slapping přímo zakotven v trestně právních předpisech. Ve Francii je trestným

⁹² ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D., Kyberšikana. Praha: Grada, 2013 ISBN 978-80-247-4577-0

⁹³ Tamtéž

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Metodický pokyn pro učitele – kyberšikana

činem od roku 2007 a v roce 2008 byl vynesena první rozsudek za happy slappingový útok v Anglii.⁹⁶

3.4 ŠÍŘENÍ KYBERŠIKANY

Podoba šíření kyberšikany se liší podle závislosti na tom, jaká média pro šíření agresor zvolí. V dnešním informačním světě má agresor mnoho médií, které si může vybrat a v mnoha případech agresor média při kyberšikaně mění. Pokud agresor mění média, je menší pravděpodobnost, že agresora někdo odhalí. V každém médiu jsou charakteristiky útoků odlišné.

Nejčastěji používaná média:

- Sociální sítě
- Online interaktivní hry
- Webové stránky
- Instant messaging (IM) a zprávy (SMS a MMS)
- Blogy
- Elektronická pošta (e-mail)
- Chatovací místnosti
- Internetové ankety, dotazníky.⁹⁷

Sociální sítě

Jsou to služby na internetu, které umožňují uživatelům vytvořit si svůj vlastní profil. Tento profil bývá většinou veřejný, nebo poloveřejný. Uživatel si tento profil může upravit podle své potřeby, přátelit se s jinými uživateli, vytvářet seznamy přátel, nahrávat videa, fotky, sdílet příspěvky. Nejvýznamnějším znakem sociálních sítí je možnost komunikovat s ostatními uživateli, sledování toho, co ostatní dělají, sdílejí. V dnešní době jsou nejpoužívanější sociální sítě – Facebook, MySpace, Instagram. Dříve, než byl vytvořen Facebook, byly používány tyto sociální sítě – Lide.cz, Libimseti.cz, Spoluzaci.cz. V současné době každý dopívající je online alespoň na jedné sociální síti. Projevy kyberšikany na sociální síti mohou zahrnovat například špatné

⁹⁶ Metodický pokyn pro učitele – kyberšikana

⁹⁷ ČERNÁ,A, DĚDKOVÁ,L., MACHÁČOVÁ,H., ŠEVČÍKOVÁ,A., ŠMAHEL,D., Kyberšikana. Praha:Grada,2013 ISBN 978-80-247-4577-0

komentáře k fotkám, statusům; úpravu fotek, zveřejňování nehezkých fotek nebo zveřejňování osobních informací. Na sociálních sítích se pak takovýto materiál šíří rychlostí blesku v okruhu sociálních přátel, na kterých oběti velmi záleží.⁹⁸

Sociální sítě mohou být ideálním místem pro otevřenou a nenápadnou kyberšikanu. Profil na sociálních sítích má v České republice 72% dětí a dospívajících. Ve většině případů se jedná o sociální síť Facebook. 90% dětí ve věku 13 – 16 let mají založený profil na Facebooku. Děti ve věku 9 – 12 let je 52%. Přitom věková hranice pro užívání sociální sítě Facebook je stanovena na 13 let. Na Facebooku je vedeno přes 7,5 milionu dětí pod 13 let.⁹⁹

Online interaktivné hry

Mezi online interaktivní hry řadíme X-Box Live, Play Station a další. Hráčům je umožněno v těchto hrách komunikovat prostřednictvím chatu nebo živého rozhovoru s ostatními hráči. Při těchto hrách může docházet k obtěžování, vyhrožování, napadání a vulgárním výpadům. V těchto hrách se hráči ve většině případů sdružují do hráčských skupin. Může se stát, že nějaký hráč je z této skupiny vyloučen, což může být určitý způsob agrese – může to vyvolat velký pocit ublížení. U online her může docházet k ubližování virtuální postavě, například jejím opakovaným ničením ostatními hráči v rámci jedné hry.¹⁰⁰

Webové stránky

V dnešní době není obtížné vytvořit webové stránky podle předlohy a není k tomu zapotřebí ani odborných znalostí. Ve většině případů již stránky fungují a agresor, agresori je pouze využívají ke svým útokům. Útok se může uskutečnit díky několika málo kliků a může obletět celý svět. Snad nejznámější webovou stránkou na celém světě je stránka YouTube. Většina dospívajících tuto stránku využívá ke shlížení videa, málo kdo na stránku videa i nahrává. Právě YouTube je bývá využíváno k happy slappingovým útokům. Na tuto stránku mohou být umístěna i odcizená videa, koláže

⁹⁸ ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D., Kyberšikana. Praha: Grada, 2013 ISBN 978-80-247-4577-0

⁹⁹ Metodický pokyn pro učitele – kyberšikana

¹⁰⁰ ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D., Kyberšikana. Praha: Grada, 2013 ISBN 978-80-247-4577-0

z fotek přetvořené do podoby videa s komentáři. V mnoha případech neubližují ani tolik videa jako komentáře pod nimi.¹⁰¹

Instant messaging (IM) a zprávy (SMS a MMS)

Kyberšikana může probíhat různými způsoby. Agresor může oběti posílat ubližující zprávy a vzkazy, vytvořením přezdívky, která je buď stejná, nebo podobná, jako má oběť a vystupuje i pod jejím jménem. U zpráv SMS a MMS může docházet k zahlcování zprávami (agresor odešle oběti až stovky zpráv denně). Oběti může zasílat nevhodné, urážející, ubližující obrázky a fotky.¹⁰²

Kyberšikana přes mobilní telefon, je nejčastějším prostředkem šikanování. Většina dětí má vlastní telefon a to je první zbraň. Agresivní zprávy, které se přes mobilní telefon posílají, přicházejí na mobilní telefon oběti z neznámého čísla. Zneužíván bývá v mnoha případech i telefon oběti a to hlavně telefonní číslo. Bývá uváděn kontakt na různé falešné inzeráty a oběť je pak bombardována nechtěnými dotazy a kontakty (například poskytovatel erotických služeb, výhodný prodej, zájemce o seznámení).¹⁰³

Blogy

„Blogy jsou často obnovované internetové stránky, kterým se také někdy říká online deníky, ale nemají zdaleka jen funkci nahrazení standardního deníku. Majitel blogu může vkládat v podstatě jakýkoli obsah – text, obrázky a fotografie, video a jiné.“¹⁰⁴ Založit blog je ještě jednodušší než si vytvořit webové stránky. Blogy jsou mezi mladými lidmi velmi populární. Na blozích probíhá kyberšikana šířením nepravdivých informací. Pokud se majitel blogu podělí o urážlivé a negativní informace, na blogu je může vidět každý a každý k nim může přidávat i své komentáře.

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰² ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D., Kyberšikana. Praha: Grada, 2013 ISBN 978-80-247-4577-0

¹⁰³ Metodický pokyn pro učitele – kyberšikana

¹⁰⁴ ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D., Kyberšikana. Praha: Grada, 2013 ISBN 978-80-247-4577-0 str. 30

Elektronická pošta (e-mail)

E-mail je jednou z nejvíce používaných komunikačních forem. Právě proto, jak moc je využíván, se zde objevuje i kyberšikana. Pro agresora je kyberšikana e-mailem výhodná. Agresor je v anonymitě, protože většinou se nedokáže zjistit, komu daný e-mail patří. Zneužití e-mailu může probíhat tím, že agresor posílá různé fotky, videa oběti, nebo se agresor přihlásí e-mailem oběti na stránky se sexuálně explicitním obsahem, či na různé obchodní stránky.¹⁰⁵

Chatovací místnosti a diskusní fóra

„Jsou místa v online prostředí, kde je možné s druhými komunikovat buď v reálném čase (chaty), nebo i asynchronně (diskusní fóra).“¹⁰⁶ Chaty a diskusní fóra jsou většinou tvořeny na konkrétní téma a lidé tak mohou sdílet informace, které je zajímají. V tomto prostředí velmi snadno může dojít k pomlouvání, ostrakizaci a vyloučení ze skupiny. V těchto skupinách se také objevuje flaming. V tomto prostředí je velmi jednoduché se vydávat za někoho jiného, chovat se nevhodně a tím uvést oběť do problémů. Stejně tak je velmi jednoduché se vydávat za přítele oběti a vytáhnout z ní intimní informace, které pak agresor dál šíří.¹⁰⁷

Internetové ankety, dotazníky

Jsou to dotazníky a ankety vytvořené online ne za účelem ublížit. Přesto je zde určitý potenciál ublížení, i když záměr může chybět. Tyto ankety se ve většině případů týkají fyzického vzhledu, například známkování, která z dívek ze školy je hezčí apod.¹⁰⁸

Kyberšikana začíná být velice nebezpečný šířící se fenomén dospívající mládeže. Tento druh šikany se objevuje v oblasti, které starší generace moc nerozumí a tím pádem ani nevědí, jak před tím bránit mladou generaci. Také si neuvědomují, jak tato šikana působí na mladou generaci. V boji proti kyberšikaně je velmi důležitá prevence a osvěta v mladistvém prostředí. Velmi důležitá je také pomoc od rodičů, školy a učitelů.

¹⁰⁵ ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D., Kyberšikana. Praha: Grada, 2013 ISBN 978-80-247-4577-0

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 30

¹⁰⁷ Tamtéž

¹⁰⁸ Tamtéž

PRAKTICKÁ ČÁST

4 KVALITATIVNÍ ŠETŘENÍ

4.1 CÍL PRÁCE

Cílem této části práce bylo zjistit, jaký je výskyt šikany na základní škole a základní škole praktické. Dalším cílem bylo také výsledky těchto dvou škol porovnat, na které ze škol se tento sociopatologický jev objevuje více.

4.2 VÝZKUMNÉ PROBLÉMY A HYPOTÉZY

VÝZKUMNÉ PROBLÉMY

Na základně stanovení hlavního cíle celé práce jsme stanovili výzkumné problémy. Výzkumné problémy znějí takto:

1. Zjištění výskytu šikany mezi dětmi na základní škole a základní škole praktické.
2. Zjištění rozdílu ve výskytu šikany na základní škole a základní škole praktické.
3. Zjištění, jak jsou respondenti informováni o šikaně.
4. Zjištění, zda respondenti vědí, jak se mají zachovat, pokud se setkají se šikanou.
5. Zjištění, kde nejvíce získávají respondenti informace o šikaně.

HYPOTÉZY

- H1: Šikana se ve větším počtu objevuje na základní škole, než na základní škole praktické.
- H2: Respondenti ze základní školy mají méně informací, jak jednat při výskytu šikany v jejich třídě, než respondenti ze základní školy praktické.
- H3: Respondenti ze základní školy praktické jsou více poučeni od rodičů, než respondenti ze základní školy.

4.3 POUŽITÁ METODA

Pro výzkum bylo zvoleno kvalitativního šetření, založené na metodě dotazníku. Dotazník byl zaměřen na zjištění výskytu šikany mezi dětmi ve školním prostředí a o informovanosti žáků těchto škol. Dotazník označujeme jako polostrukturovaný dotazník, protože v tomto dotazníku se objevuje více druhů otázek. Dotazník obsahuje celkem 14 otázek. Nejvíce otázek, přesněji 9 otázek je otázek uzavřených. To znamená, že u těchto otázek máme napsány všechny možnosti odpovědi. 2 otázky v dotazníku jsou otázky zcela otevřené, které nenabízí respondentovi žádnou variantu výběru odpovědi. 3 otázky v dotazníku jsou otázky polootevřené, což znamená, že nabízí předem dané odpověď, ale i možnost odpovědi vlastní.

Tvorba dotazníku je velmi důležitá část celého dotazníku. Bohužel tato část bývá velmi podceňována. Otázky musí být nejen dobře vybrané, ale i dobře položené. Protože pokud se poruší toto základní pravidlo, může dojít k velkému zkreslení odpovědí i celkových výsledků.

Dotazník má své výhody i nevýhody. Mezi výhody především patří to, že dotazník je časově i finančně nenáročný. Můžeme oslovit více či méně respondentů. Při dotazníku mají respondenti možnosti anonymity. Výsledky dotazníku jsou reprezentativní i pro zbytek populace. Toto šetření může být použito i opakovaně pro srovnání šetření. Mezi nevýhody dotazníku řadíme především vysokého zkreslení ze strany respondentů. Respondenti sdělují svůj individuální pohled na danou situaci. Respondenti mají také možnost sami sebe vykreslit v lepším světle, či odpověď na otázky lživě.

Dotazník byl předložen na základní škole a na základní škole praktické. Dotazník byl vyplněn správně, neboť byly vyplňovány v přítomnosti zadavatele a respondenti se měli možnost na cokoli zeptat. Celkově dotazník vyplnilo 59 respondentů. Otázky do dotazníku byly vytvořeny za pomoci otázek již vytvořených v knize Bolest šikanování od Michala Koláře.

4.4 POPIS VÝZKUMNÉHO VZORKU

Výběr respondentů do výzkumu byl proveden na dvou školách. Na základní škole a na základní škole praktické v Benešově u Prahy. Školy pro výzkum byly vybrány náhodně. Dotazník byl určen respondentům 8. tříd. Třídy pro výzkum byly také vybrány náhodně a výzkumu se účastnila pouze jedna třída z daného ročníku. Celkově se výzkumu účastnilo 59 respondentů. 32 respondentů bylo ze základní školy a 27 respondentů ze základní školy praktické.

Pro vyplnění dotazníku bylo zapotřebí vytvořit souhlas rodičů. I přesto, že dotazník je zcela anonymní a přesný název škol také nikde není uveden, ředitelé školy chtěli být chráněni. Souhlasy rodičů rozdávali sami učitelé. Tyto souhlasy si škola vytvořila sama. Z obou škol nebyl ani jeden žák, kterému by rodiče nepodepsali souhlas k vyplnění dotazníku.

4.5 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký je výskyt šikany na základní škole a základní škole praktické. Tyto dvě školy následně porovnat a vyhodnotit, na které ze škol se šikana více objevuje.

Dle těchto kritérií jsou respondenti rozděleni podle toho, do jaké školy patří. Celkově dotazník vyplnilo 59 respondentů, z toho 32 respondentů bylo ze základní školy a 27 respondentů ze základní školy praktické.

Tyto následující otázky jsou zaměřené na spokojenost žáků ve školním prostředí, ve třídě, mezi spolužáky. Protože, jak už víme, šikana není záležitostí pouze dvou lidí – oběti a agresora, ale celé třídy. Proto na toto téma jsou následující otázky zaměřeny. Tyto otázky jsou nezbytné pro získání komplexních výsledků kvalitativního výzkumu.

1.otázka: JSI SPOKOJEN VE SVÉ TŘÍDĚ?

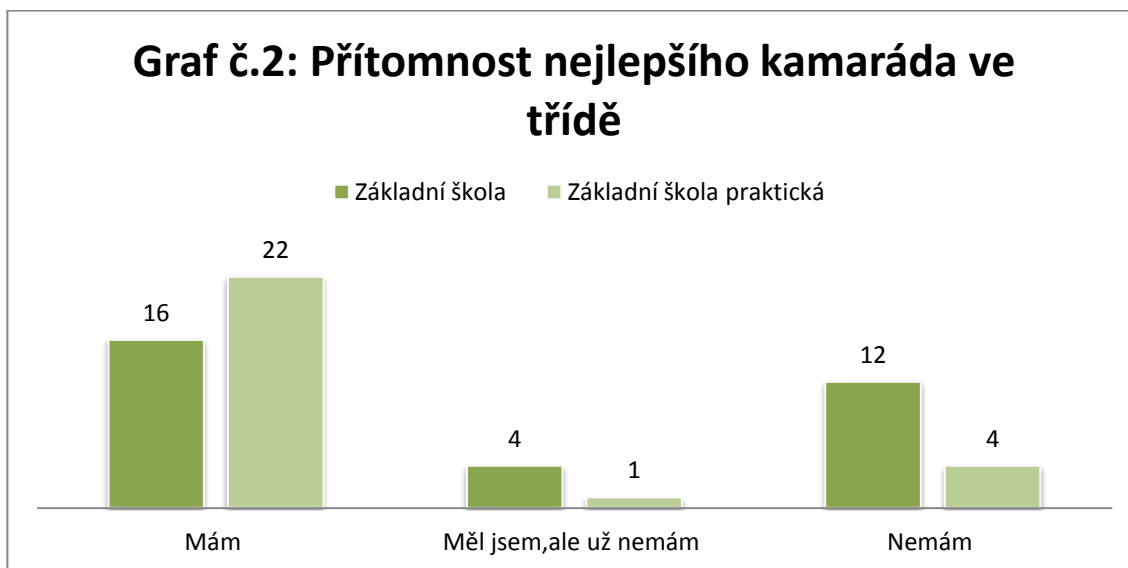
(Respondenti známkovali svou spokojenost na stupnici od 1 do 5, jako ve škole.)

Nejvíce respondentů dotazníku odpovědělo na tuto otázku známkou 1 a 2. Známkou jedna dalo 16 respondentů ze základní školy a 11 respondentů ze základní školy praktické. Známkou 2 dalo 7 respondentů ze Základní školy a 10 respondentů ze základní školy praktické. Myslím si, že tato bilance je velmi pozitivní. Více jak polovina třídy na ZŠ a ZŠP jsou spokojeni ve svém kolektivu. Známkou 3 dalo 5 respondentů ze základní školy a 2 respondenti ze základní školy praktické. Známkou 4 dalo 7 respondentů z obou škol dohromady a známka 5 se objevila pouze jednou u respondenta ze základní školy. Z tohoto výsledku je zřejmé, že tyto respondenti se ve své třídě necítí velmi dobře. Důvod, proč se necítí dobře, může být i ten, že byli nebo jsou obětí šikany.

Když porovnáme základní školu a základní školu praktickou. Na základní škole odpovídalo 32 respondentů na tuto otázku a na základní škole praktické 29 respondentů. Rozdíl tedy mezi počtem respondentů není tak značný.

2. otázka: MÁŠ VE TŘÍDĚ NEJLEPŠÍHO KAMARÁDA?

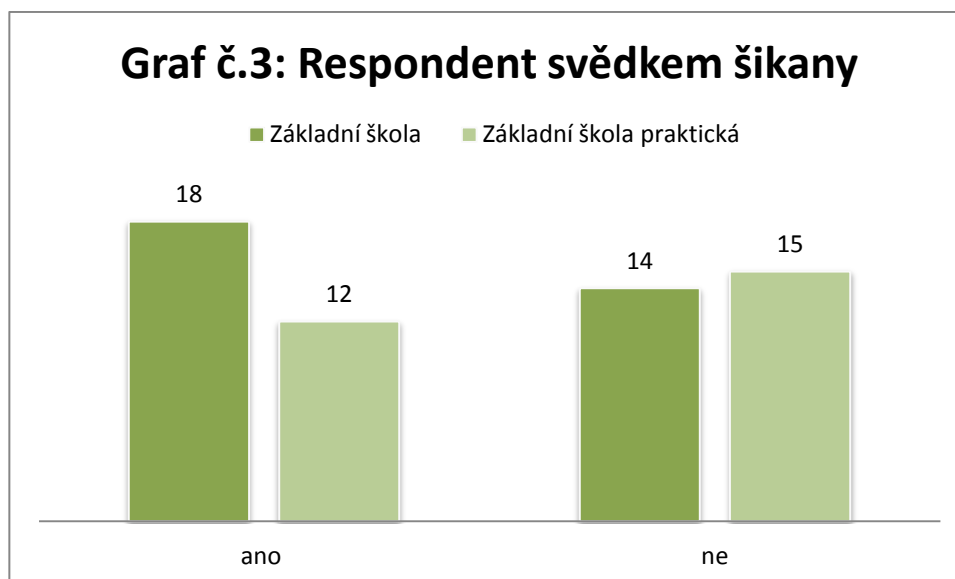

U této otázky jsme chtěli zjistit, kolik respondentů má ve třídě svého nejlepšího kamaráda. Převážná většina respondentů z obou škol odpovědělo, že nejlepšího kamaráda ve své třídě má. Ze základní školy odpovědělo 16 respondentů z 32, což je přesná půlka třídy. Ze základní školy praktické odpovědělo 22 spolužáků z 29. To je více jak dvě třetiny třídy, což je velmi uspokojivý výsledek. Pokud respondenti kroužkovali odpověď „Měl jsem, ale už nemám“, měli možnost napsat svou vlastní odpověď. Nejčastější odpovědí na tuto otázku bylo, že se respondenti pohádali, nebo si přestali rozumět v důležitých věcech, které jsou nezbytné pro kamarádství. Na třetí odpověď, že nemá nejlepšího kamaráda, odpovědělo 12 respondentů ze základní školy a 4 respondenti ze základní školy praktické.

Z těchto výsledků je tedy zřejmé, že respondenti na základní škole praktické jsou více kamarádští a mají lepší vztahy ve třídě než respondenti na základní škole praktické.

Tyto otázky dotazníku jsou zaměřené přímo na sociálně patologický jev - šikana. V těchto následujících otázkách chceme zjistit, zda byli respondenti svědkem nějakého ubližování ve třídě, jaké ubližování to konkrétně bylo a pak taky velmi důležité otázky zaměřené na první pomoc vzhledem k tomu, zda by respondent věděl, co má dělat, kdyby někdo šikanoval spolužáka.

**3. otázka: BYL JSI NĚKDY SVĚDKEM TOHO, ŽE BY SPOLUŽÁK
UBLIŽOVAL JINÉMU SPOLUŽÁKOVÍ?**

Z tohoto grafu vyplývá, že více jak polovina respondentů na základní škole byla svědkem ubližování ve třídě. Na základní škole praktické situace není o moc lepší, tam na tuto otázku odpovědělo kladně 12 respondentů. 14 respondentů ze základní školy odpovědělo, že nebyli svědkem ubližování ve své třídě a 15 respondentů ze základní školy praktické.

Ti, kteří odpověděli, že viděli ubližování ve své třídě, odpovídali dále na otázku číslo 4, kde měli zakroužkovat vše, co viděli. Odpovědi na tuto otázku mohlo být více. Přehled ubližování, které se objevuje na základní škole a základní škole praktické znázorňuje následující tabulka a graf.

4. otázka: Pokračuj, pokud jsi odpověděl na otázku č.3 ANO

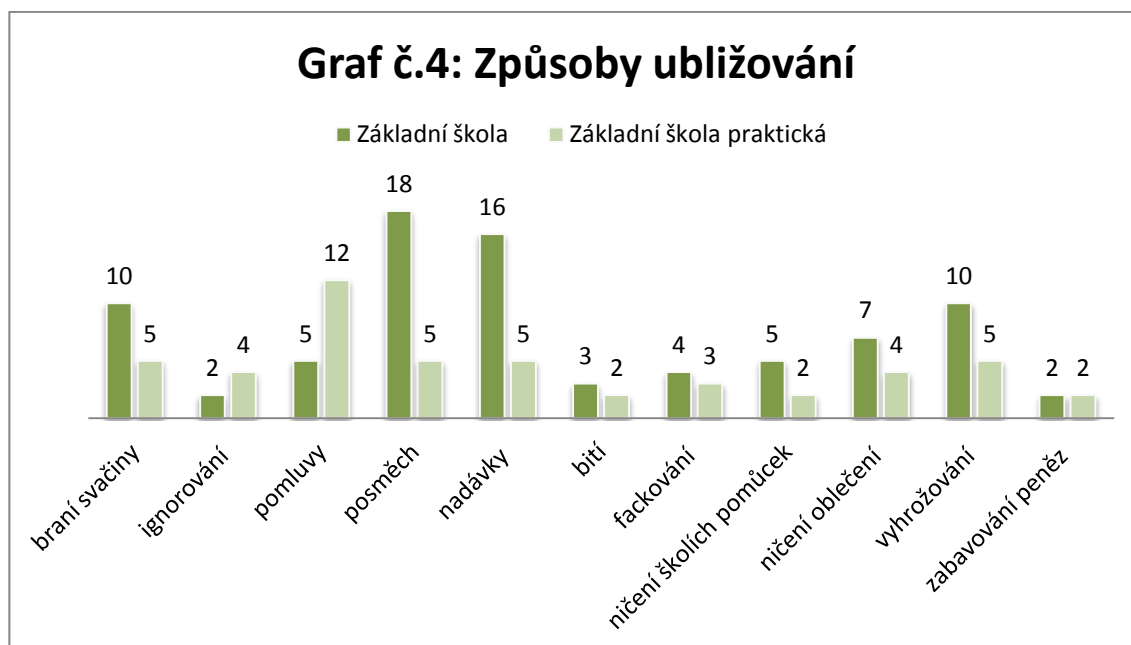
JAK MU UBLIŽOVAL?

Tabulka č.1 Způsoby ubližování

	Základní škola	Základní škola praktická
Braní svačiny	10	5
Ignorování	2	4
Pomlouvání	5	12
Posměch	18	5
Nadávky	16	5
Bití	3	2
Fackování	4	3
Ničení školních pomůcek	5	2
Ničení oblečení	7	4
Vyhrožování	10	5
Zabavování peněz	2	2

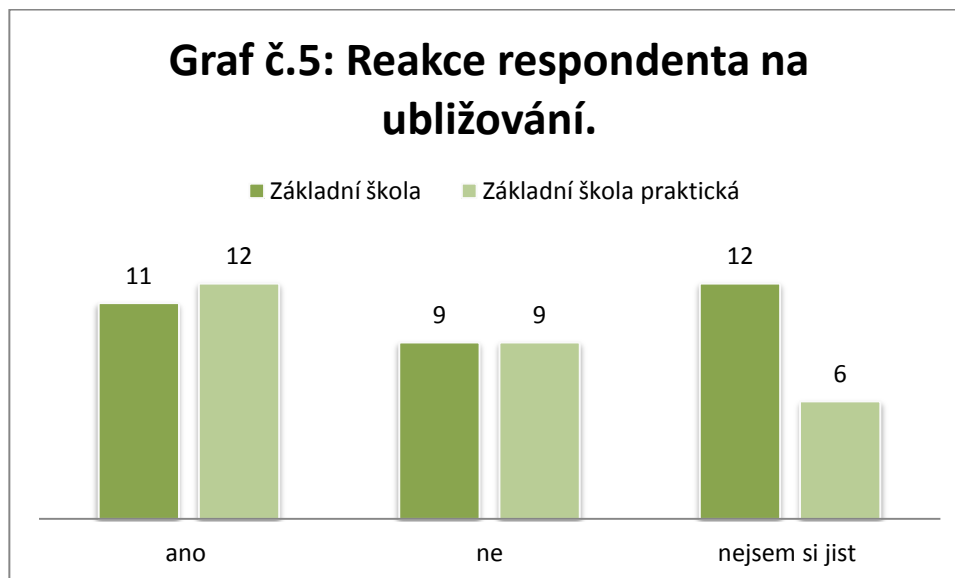
Z tabulky č. 1. vyplývá, že na základní škole je ubližování ve třídě častějším jevem, než na základní škole praktické. Na základní škole respondenti označili jako nejčastější způsob ubližování posměch (18x), následně nadávky (16x), poté braní svačiny (10x), vyhrožování (10x), ničení oblečení (7x), pomlouvání (5x) a ničení školních pomůcek (5x). Nejméně častým jevem ubližování na základní škole je fackování (4x), ignorování (2x) a zabavování peněz (2x).

Ubližování na základní škole praktické se vyskytuje bohužel také, ale v menší míře. Nejčastějším ubližováním je pomlouvání, které bylo označeno 12x. Poté následují označení pouze 4 – 5x, což je oproti základní škole výrazně méně. Do této skupiny řadíme ignorování (4x), posměch (5x), nadávky (5x), bití (2x), fackování (3x), ničení školních pomůcek (2x), ničení oblečení (4x), vyhrožování (5x) a zabavování peněz (2x).

Graf jsem byl vytvořen pro lepší přehled rozdílů mezi základní školou a základní školou praktickou.

**5. otázka: VĚDĚL BY SIS RADY PŘI OPAKOVANÉM UBLIŽOVÁNÍ
SPOLUŽÁKOVI?**

Tato otázka byla položena pro zjištění reakcí respondentů na šikanu, a zda vědí, co mají dělat. S tímto také souvisí znalost tohoto sociálně patologického jevu a první pomoc u šikany. 11 respondentů na základní škole odpovědělo, že ví, co by dělali, kdyby někdo ubližoval spolužákovi. 9 respondentů ze základní školy odpovědělo, že by nevědělo, co mají dělat, a 12 respondentů si není jisto s reakcí na tento problém. 12 respondentů na základní škole praktické odpovědělo, že ví, co mají dělat, pokud by někdo spolužákovi ubližoval, 9 respondentů odpovědělo, že neví, co by dělalo, to je shodné jako na základní škole a 6 respondentů na základní škole praktické si není jisto.

Z tohoto grafu vyplývá, že respondenti na základní škole praktické jsou se znalostmi šikany, hlavně s pomocí oběti více obeznámeni, než respondenti na základní škole.

6. otázka: KDYBY TI NĚKDO UBLIŽOVAL, VÍŠ, CO MÁŠ DĚLAT?

15 respondentů ze základní školy ví, co mají dělat, pokud by jim někdo ubližovat. 10 respondentů neví, co by dělalo a 7 respondentů si není jisto. Z tohoto grafu vyplývá, že žáci ze základní školy, nejsou dostatečně poučeni o šikaně. Přesně neví, jak se mají bránit, pokud by se jich tato věc týkala.

20 respondentů ze základní školy praktické ví, co by dělalo, 7 respondentů neví a u třetí odpovědi, nejsem si jist, neodpověděl žádný respondent. Žáci ze základní školy praktické ví, co má dělat, protože jsou dostatečně poučeni, ať už od pedagogů, nebo z jiných zdrojů. Což je v dnešní společnosti dobře. Je důležité vědět, co má kdo dělat a v jaké situaci a nemusí se to týkat pouze šikany.

7. otázka: KDYBY TI NĚKDO OPAKOVANÉ UBLIŽOVAL, ŘEKL BYS TO UČITELI?

Tato otázka byla položena záměrně. Ve výzkumu jsme chtěli zjistit, zda pedagogové mají důvěru a zda i s takovouto choulostivou věcí chodí respondenti právě za pedagogem.

Výsledky výzkumu nás mile překvapily. 24 respondentů (z 32) na základní škole by za pedagogem šlo, což je dle našeho názoru velká úspěšnost. 22 respondentů (z 29) na základní škole praktické by také šlo za pedagogem. Pouze 8 respondentů ze základní školy by šikanování nepřiznalo pedagogovi a 5 respondentů ze základní škole praktické.

Když výsledky těchto škol budeme porovnávat, výsledky jsou téměř stejné. Respondenti na obou školách pedagogům věří.

8. otázka: MYSLÍŠ SI, ŽE TEN KDO UBLIŽUJE, BY MĚL BÝT POTRESTÁN?

Převážná většina respondentů na základní škole (29 respondentů) a základní škole praktické (20 respondentů) si myslí, že spolužák, který šikanuje, by měl být po odhalení potrestán.

Na tuto otázku následuje otázka č. 9: Jak by měl být potrestán? Na otázku č. 9 odpovídali pouze respondenti, kteří u otázky č. 8 odpověděli, že by agresor měl být potrestán. Otázka se týkala 29 respondentů ze základní školy a 20 respondentů ze základní školy praktické. Tato otázka byla položena jako otevřená, aby respondenti sami napsali, co si myslí, jaký je adekvátní trest agresorovi šikany. Nejčastější odpovědi, které respondenti psali, jsou zanesené v tabulce a rozděleny na odpovědi od respondentů ze základní školy a základní školy praktické.

9. otázka: JAK BY MĚL BÝT POTRESTÁN?

Tabulka č. 2:

Odpovědi	Základní škola	Základní škola praktická
Dostal by nakládačku	15x	x
Třídní poznámka	29x	12x
Ředitelská dutka	24x	28x
Vyhodit ze školy	20x	15x
Dostal by za vyučenou	12x	3x
Přeradit do jiné třídy	19x	6x
Dvojka z chování	30x	28x
NIJAK	6x	x
Udělat mu to, co dělal on	24x	x

Tato otázka byla první z otevřených otázek z celého dotazníku. Respondenti měli možnost napsat na tuto otázku svou odpověď. Při vyplňování dotazníku se respondenti hodně ptali, kolik musí být napsáno příkladů. Respondentům bylo vysvětleno, že stačí pouze jeden příklad, ten co považují za nejdůležitější, nejvýznamnější.

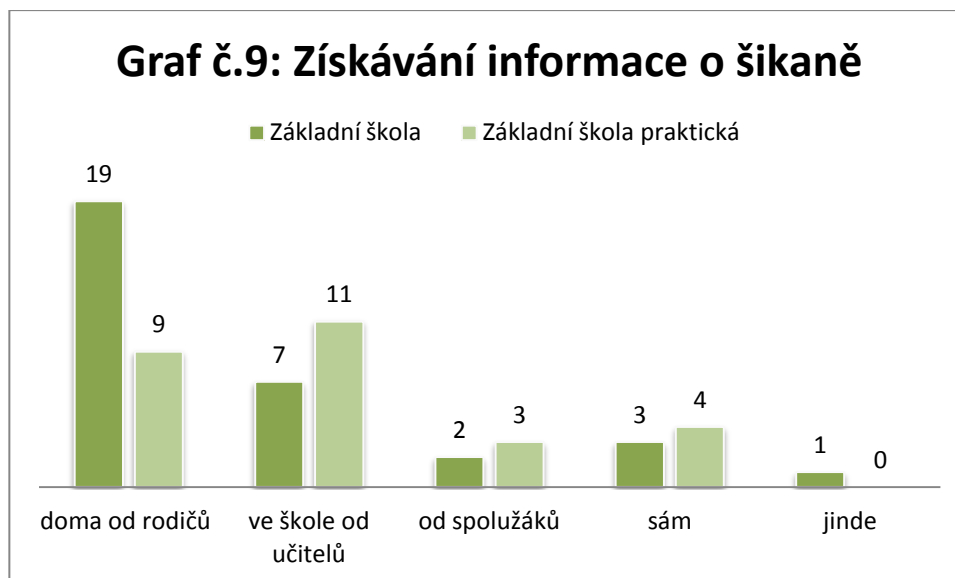
Na tuto otázku odpovídali respondenti většinou jediným příkladem. Někteří respondenti napsali více příkladů. Nejčastější odpovědi jsou vyobrazeny v tabulce č. 3. Odpovědi jsou rozděleny na základní školu a základní školu praktickou, ale odpovědi se ve většině případů hodně prolínají.

Nejčastější odpovědi, které se vyskytovali na základní škole, jsou – třídní poznámka (29 respondentů), ředitelská dutka (24 respondentů), dvojka z chování (30 respondentů), udělat mu to, co dělal on (24 respondentů). Objevovaly se i více radikální odpovědi na tento problém, jako jsou – dostal by nakládačku (15 respondentů), 6 respondentů by nepotrestali agresora vůbec, 16 respondentů by agresora přeradili do jiné třídy.

Na základní škole praktické byli odpovědi méně radikální. Respondenti spíše odpovídali – ředitelská dutka (28x), třídní poznámka (12x), vyhodit ze školy (15x), dvojka z chování (28x). Radikálnější řešení se v těchto odpovědích vyskytovaly méně. Pouze 3 respondenti by tento problém řešili pomocí pěstí.

Z těchto výsledků vyplývá, že na základní škole praktické se spíše přiklání k řešení pomocí učitelů, domluvy. Na základní škole tento problém řeší převážně pomocí násilí, tento přístup není dobrý a spíše se přikláníme k řešení, které je na základní škole praktické.

10. otázka: KDE JSI ZÍSKAL PRVNÍ INFORMACE O ŠIKANĚ?

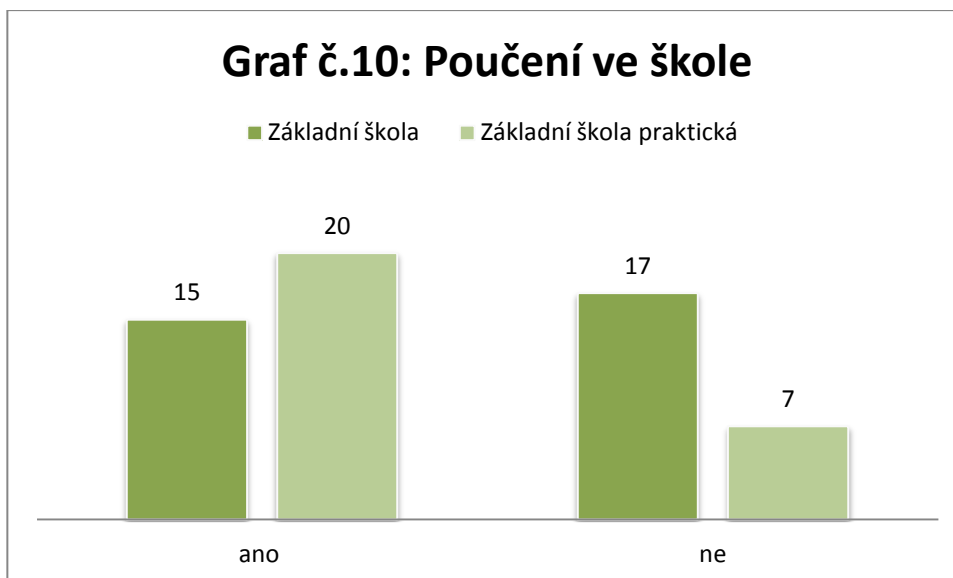
Z tohoto grafu můžeme vyčíst, odkud respondenti získávají informace o šikaně. U této otázky měli na vybranou možnosti – doma od rodičů, ve škole od učitelů, od spolužáků, sám, jinde. Tato otázka byla položena pro zjištění informací, zda jsou respondenti ve škole poučováni o šikaně nebo ne.

Respondenti na základní škole odpověděli nejčastěji, že byli poučeni doma od rodičů (19 respondentů), pouze 7 respondentů odpovědělo, že byli poučeni ve škole od učitelů. Od spolužáků byli poučeni 2 respondenti a 3 respondenti odpověděli, že se poučili sami. 1 respondent odpověděl, že se poučil jinde. U odpovědi jinde byl položen ještě dodatek a to „Kde?“ a na to respondent odpověděl, že když byl v létě na dětském táboře, tak se tam vyskytly náznaky šikany a vědoucí oddílů všechny o šikanování poučili.

Respondenti na základní škole praktické jsou podle výsledků nejvíce poučeni o šikaně díky škole a díky pedagogům. Tuto odpověď na otázku vybralo 11 respondentů. 9 respondentů bylo poučeno doma od rodičů, 3 respondenti se informace dozvěděli od spolužáků, 4 respondenti se vzdělávají sami a nikdo ze základní školy praktické nezískal informace jinde.

V porovnání škol více žáky poučují na základní škole praktické, než na základní škole.

Otázka č. 11: POUČILI VÁS O ŠIKANĚ VE ŠKOLE?

Tato otázka navazuje na otázku č. 10. Byla položena pro kontrolu výsledků a utvrzení se, zda výsledky, které vyšly, jsou pravdivé. Podle těchto a předchozích výsledků vychází, že děti jsou více poučeni od školy na základní škole praktické, než na základní škole. Z tohoto grafu vyplývá, že 20 respondentů ze základní školy praktické odpovědělo ano, že byli poučeni ve škole o šikaně. Pouze 15 respondentů z 32 dotazovaných ze základní školy odpovědělo ano a zbylých 17 respondentů odpovědělo ne, z čehož vyplývá, že výsledky předchozí otázky jsou pravdivé a základní škola své žáky o šikaně neinformuje, tak jak by měla. Správnou funkci školy plní základní škola praktická, která své žáky informuje o tomto velmi nebezpečném sociálně patologickém jevu.

12. otázka: JAK VÁS POUČILI VE ŠKOLE?

Na tuto otázku odpovídalo 15 respondentů ze základní školy a 20 respondentů ze základní školy praktické. Z výsledků je jasné, že poučení o šikaně mají více propracované na základní škole praktické. Na základní škole praktické dávají přednost poučování spíše formou povídání při vyučovací hodině, při prezentaci. Poučují respondenty i filmy na dané téma a poté zahajují diskusi na toto téma. Tyto informace máme od třídní učitelky. Besedu na toto téma měli také, ale ne vedenou kantorem ze školy, ale kvalifikovaným metodikem prevence, kterého bohužel na škole nemají.

Na základní škole používají při poučování respondentů spíše film a besedy. Od třídní učitelky jsem se dozvěděla, že besedy na toto téma byli v místním kině, organizované metodikem prevence. Myslíme si, že besedy v místním kině, kde je dalších x tříd, nejsou kvalitní a tak účelné jako beseda pouze s jednou třídou.

13. otázka: POKUD BYS VĚDĚL, ŽE TVÉMU SPOLUŽÁKOVÍ NĚKDO UBLIŽUJE, POMOHL BYS MU?

Na tuto otázku odpověděla kladně většina respondentů z obou škol. Graf nám jednoznačně ukazuje, že většina respondentů by spolužákovi v takto tíživé situaci pomohla. Tyto výsledky jsou více než uspokojivé.

14. otázka: JAK BYS ŘEŠIL SITUACI, KDYBY NĚKDO UBLIŽOVAL TVÉMU SPOLUŽÁKOVI?

Na tuto otázku odpovídali všichni respondenti z obou škol. Otázka byla otevřená, tudíž respondenti mohli napsat takovou odpověď, u které si mysleli, že je odpověď na tuto otázku.

Odpovědi na tuto otázku nelze rozdělit na odpovědi ze základní školy a základní školy praktické. Odpovědi se hodně na obou školách opakovaly.

Celkově se opakovalo 11 odpovědí. Některé odpovědi se předpokládaly, jiné jsou zarážející. Tato situace je velmi složitá. Při vyplňování této otázky bylo vidět na respondentech velké soustředění. Někteří respondenti se ptali, kolik situací mají vymyslet. Někteří respondenti jednu napsali, někteří napsali více odpovědí.

Za nejčastější odpovědi považujeme:

- Ohlásit učiteli
- Ohlásit rodičům
- Zastal bych se ho
- Dostal by nakládačku, aby věděl, že už to nemá NIKDY dělat
- Počkali bychom na něj před školou s kámošema
- Oznámit policii
- Zastat se ubližovaného
- Hlídat ubližovaného spolužáka mimo školu
- Dojít a oznámit výchovnému poradci
- Nijak

Poslední odpověď NIJAK je velmi zarážející. Tuto odpověď napsal jeden respondent na základní škole.

Ohlásit učiteli napsala víc jak půlka respondentů ze základní školy i základní školy praktické. Tato odpověď je nejlepší řešení. Dalším řešením, které je dobré, je oznámit tento problém rodičům, nebo výchovnému poradci. Oznámit Policii ČR má za úkol až výchovný poradce a to ne ještě v každé situaci.

Zastat se spolužáka, kterému je ubližováno je hrdinské, ale situaci to neřeší. Agresor si na spolužáka, který je hlídáný nedovolí, ale co když nemůže „hlídač“ pořádk? Potom agresor má volné pole působnosti a může oběti dále ubližovat.

Odpovědi, které jsou velmi radikální, že by si na něj počkali, aby dostal co proto, jsou špatné. Nevinní se dostanou do problémů kvůli rvačkám ve škole, před školou, ublížení na zdraví. S tímto řešením je velký problém na školách. Respondenti, kteří vyplňovali dotazník, nejsou jedinými, které takovéto řešení napadlo. Tyto radikálnější postupy se podle dotazníku objevovali převážně na základní škole, než na základní škole praktické.

4.6 VERIFIKACE HYPOTÉZ

H1: Šikana se ve větším počtu objevuje na základní škole, než na základní škole praktické.

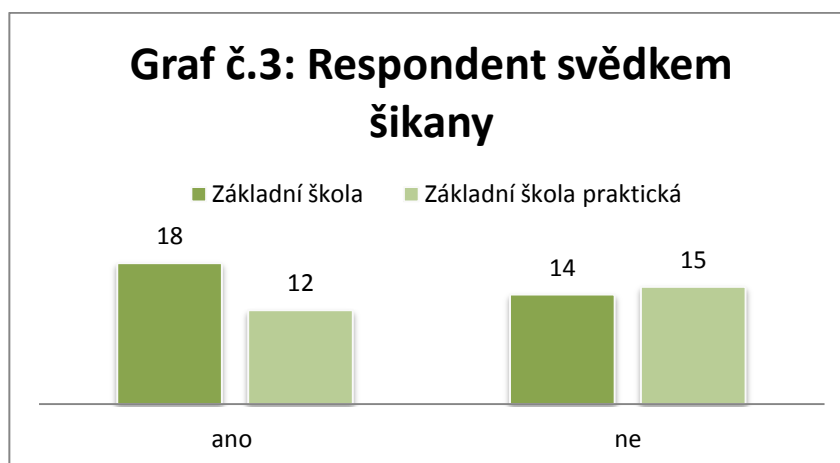
Pro potvrzení, nebo vyvrácení této hypotézy byla položena otázka č. 3 a otázka č. 4, na kterou respondenti odpovídali pouze, pokud na otázku č. 3 odpověděli kladně.

Otázka č. 3 byla položena takto:

BYL JSI NĚKDY SVĚDKEM TOHO, ŽE BY SPOLUŽÁK UBLIŽOVAL JINÉMU SPOLUŽÁKOVI?

- Ano
- Ne

Výsledky dotazníku:

Z výsledků dotazníku nám vychází, že respondenti na základní škole jsou více ve styku se šikanou. 18 respondentů z 32 potvrdilo, že byli svědkem šikany na základní škole. Situace na základní škole praktické je o něco lepší. Výskyt šikany potvrdilo 14 respondentů z 29.

Tato hypotéza je pravdivá!

H2: Respondenti ze základní školy mají méně informací, jak jednat při výskytu šikany v jejich třídě, než respondenti ze základní školy praktické.

Pro potvrzení nebo vyvrácení této hypotézy byly sestaveny otázky č. 5, 6 a 7.

Vyhodnocení otázky číslo 5:

- 28,1% respondentů ze základní školy neví, jak by se zachovalo při ubližování.
- 31% respondentů ze základní školy praktické neví, jak by se zachovalo při ubližování.

Vyhodnocení otázky číslo 6:

- 32% respondentů ze základní školy neví, co by dělalo, pokud by někdo ubližoval jim.
- 24,1% respondentů ze základní školy praktické neví, co by dělalo, pokud by někdo ubližoval jim.

Vyhodnocení otázky číslo 7:

- 25% respondentů ze základní školy neví, zda by ubližování ohlásilo pedagogovi.
- 17,2% respondentů ze základní školy praktické neví, zda by ublížení ohlásilo pedagogovi.

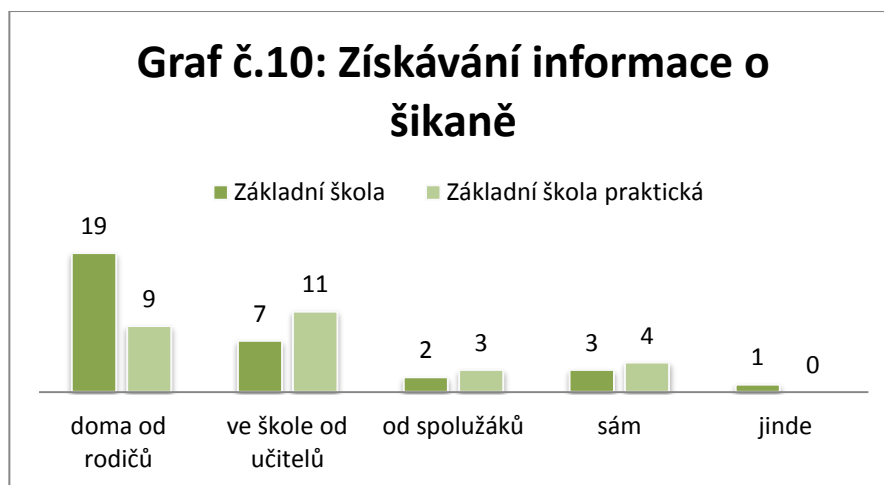
Vyhodnocení otázek nám ukazuje, že více procent se objevuje spíše u respondentů ze základní školy, než ze základní školy praktické. Respondenti ze základní školy jsou méně informováni o šikaně. V dotazníku se respondenti ze základní školy svěřili s tím, že informovanost o šikaně ve škole moc neprobíhá. Respondenti jsou většinou informováni díky rodině. Tento patologický jev by měla vysvětlovat hlavně škola, protože šikana se ve školní prostředí objevuje nejčastěji a je to jeden z nejzávažnějších problémů celé společnosti

Tato hypotéza je pravdivá!

H3: Respondenti ze základní školy praktické jsou více poučeni od rodičů, než respondenti ze základní školy.

K této hypotéze se vztahuje více otázek najednou. Primární pro tuto hypotézu je otázka č. 10, která se ptá respondentů na to, kde získali první informace o šikaně. Na tuto otázku navazují další dvě a to otázka č. 11 a 12. Otázka č. 11 zní: Poučili vás o šikaně ve škole? Otázka č. 12 zní: Jak vás poučili ve škole?

Pro potvrzení, nebo vyvrácení hypotézy použijeme graf, který je u otázky č. 10 v dotazníku.

Z grafu nám vyplývá, že tato **hypotéze je nepravdivá**, protože respondenti ze základní školy praktické jsou převážně poučeni od učitelů ve škole, než doma od rodičů. Žáci na základní škole jsou více poučeni od rodičů.

Respondenti vypověděli, že na základní škole nejsou tak často poučeni o tomto problému samotnou školou. Pokud jsou žáci poučeni tak formou besedy, kina o více třídách, kde nemají možnost ani vyjádřit své názory.

Na základní škole praktické bývají žáci poučeni často. Většinou se jedná o zábavnou formu, jako např. při vyučovací hodině, zábavné prezentace. Základní škola praktická si zakládá na menším kolektivu i při těchto akcích, tudíž poučují každou třídu zvlášť. Toto je mnohem lepší řešení, protože děti se znají navzájem a nestydí se před sebou, tudíž mohou své názory, otázky, podněty snadněji vyslovit, než před dalšími třídami.

4.7 SHRUTÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI

Stěžejním problémem celé praktické části bylo porovnat výskyt šikany na základní škole a základní škole praktické. Jak již bylo zmíněno, šikana se více objevuje na základní škole, než na základní škole praktické. Myslím si, že důvod, proč tomu tak je, je hlavně v tom, že základní škola tolik své žáky neinformuje, nepoučuje o tomto jevu, jako základní škola praktická. Velký vliv na to má samozřejmě i počet žáků ve třídě. Pro vyplnění dotazníku byly vybrány náhodně dvě třídy, každá z jedné školy, se skoro stejným počtem žáků. Na základní škole bylo 32 žáků a na základní škole praktické bylo žáků 29. Ale je také velmi důležité zmínit, že na základní škole se tato skupina dětí nedělí. Jednou týdně jsou rozděleni na matematiku a český jazyk a mají tzv. „půlenky“. Na základní škole praktické jsou děti rozdělovány skoro na každou hodinu, kromě tělesné výchovy. Když jsem nesla dotazník do této třídy, po dobu dotazníku třídu spojily. Učitelé pracují s menšími kolektivy a mají možnost i individuálního přístupu a toto platí i u poučování o šikaně.

Z celkového výzkumu vyšla lépe základní škola praktická. Má lepší přístup k respondentům a respondenti jsou ve svém kolektivu velmi spokojeni.

Celková informovanost žáků v naší společnosti je velmi malá. Do budoucna by se tato situace měla výrazně změnit. Problém ale nastává, když zjistíme, že každá škola poučuje o šikaně jinak. Měly by být jasně stanovené studijní materiály. Na každé škole by měl být metodik prevence, který by se velmi důkladně tímto problémem zabýval. Po určité době by se situace ve společnosti zlepšila a šikana by se postupně mohla minimalizovat.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývá tématem agrese a agresivity mezi dětmi v podmínkách školy. Největší důraz v práci, je kladen na šikanu, protože agresivita se ve škole formou šikany objevuje nejčastěji.

Teoretická část práce je rozdělena do třech kapitol. Veškeré informace, které se objevují v práci, jsou informace nastudované z odborné literatury. První kapitola se zabývá vymezením agresivity a agrese. V této kapitole je velmi důležité tyto dva pojmy náležitě odlišit, aby nebyly zaměňovány.

Druhá kapitola, stěžejní pro tuto práci, se zabývá samostatnou šikanou ve školním prostředí. Obsahuje důkladné vymezení pojmu šikana, druhy šikany, vývojem šikany, typologie agresora a oběti.

Třetí kapitola se zabývá vzrůstajícím fenoménem, druhem šikany – kyberšikana. Kyberšikana je velmi nebezpečný druh šikany. V dnešní společnosti počítačů, sociálních sítí, apod., je tento problém velmi aktuální hlavně u mladých lidí.

Poslední samostatná kapitola je věnována praktické části. Praktická část byla uskutečněna pomocí dotazníku, který byl dán žákům základní školy a základní školy praktické v Benešově u Prahy. Cílem bylo tyto dvě školy porovnat, na které z nich se šikana objevuje více. Z výsledků práce vyplívá, že šikana se více objevuje na základní škole. Tento problém šikany je způsoben tím, že žáci ze základní školy jsou méně informovaní o tomto problému, než žáci ze základní školy praktické.

Agresivita – šikana na školách v současné době velmi stoupá. Autorita učitele pro žáky není tak silná jako za dob našich prarodičů, rodičů a v mnohých případech i v dobách našich studií na základní škole. Veliký vliv na tento jev má samotná škola. Nesmíme, ale zapomenout také hlavně na vliv médií a rodinného prostředí, ze kterého dítě pochází. Každá z těchto složek nesmí pracovat jednotlivě, ale musí velmi spolupracovat. Na základní škole se touto prací zabývá především školní metodik prevence, školní psycholog, a nebo výchovný poradce. Ten by měl problém diagnostikovat a následně spolupracovat s rodinou, která je také velmi důležitá v tomto problému.

Agresivita mezi námi stále je a bude, protože člověk se už rodí s určitou mírou agresivity, ale se šikanou můžeme nadále pracovat a tento jev i minimalizovat ve společnosti, protože se jedná o budoucnost celé společnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- ANTIÉR, E. *Agresivita dětí*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.
- EDELSBERGER, L. a kol. *Defektologický slovník*. Jinočany: H&H, 2000. ISBN 80-86022-76-5
- ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8.
- ČERNÁ, A., DĚDKOVÁ, L., MACHÁČOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A., ŠMAHEL, D., *Kyberšikana*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4577-0.
- HENDL, J. *Přehled statistických metod*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-820-1
- HOLEČEK, V. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1.vyd. Plzeň: Pedagogické centrum, 1997. ISBN 80-7020-004-9.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513X.
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
- STŘELEČEK, *Studie z teorie a metodiky výchovy*. Katedra pedagogiky pedagogické fakulty, MU, Brno, 2004. ISBN 80-86633-21-7.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie pro pomáhající profese*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9

Seznam použitých internetových zdrojů

- Metodický pokyn k prevenci šikanování. Praha: MŠMT.[online]. [cit. 4.1.2015]. Dostupný z:
http://www.msmt.cz/uploads/soubory/Tiskovy_odbor/Metodicky_pokyn_k_preveni_a_rezeni_sikanovani.pdf
- LOVASOVÁ, L. Šikana. [online]. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2 [cit. 24-10-2014] Dostupný z: <http://www.icm.cz/files/Sikana.pdf>
- Agrese a šikana. *Pražské centrum primární prevence: Portál primární prevence rizikového chování v Praze*. [online]. [cit. 21.11.2014]. Dostupný z:
<http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=5>

Metodický pokyn pro pedagogy. Praha: MŠMT.[online].[cit.4.1.2015].

Dostupný z:

<http://www.bezpecne-online.cz/finish/3-materialy-pro-ucitele/65-kybersikana>

Kyberšikana. *E-besedy* [online]. [cit. 21.11.2014]. Dostupné z:

<http://www.e-besedy.cz/internetova-bezpecnost/kybersikana.html#Kyberšikana>

Dotazníkový průzkum. In: vyzkumy.knihovna.cz [online].[cit.9.2.2015]. Dostupné z:<http://vyzkumy.knihovna.cz/ucebnice/dotaznikovy-pruzkum>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tabulka č. 1:	52
Tabulka č. 2:	58

Seznam grafů

Graf č. 1:	49
Graf č. 2:	50
Graf č. 3:	51
Graf č. 4:	53
Graf č. 5:	54
Graf č. 6:	55
Graf č. 7:	56
Graf č. 8:	57
Graf č. 9:	59
Graf č. 10:	60
Graf č. 11:	61
Graf č. 12:	62

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník.....	I
----------------------------------	----------

Příloha A - Dotazník

Milí žáci,

Jsem studentkou 3.ročníku Speciální pedagogiky na Univerzitě J.A. Komenského. Tento dotazník byl vytvořen za účelem výzkumu do mé závěrečné práce bakalářského studia.

Tímto vás prosím o pravdivé vyplnění. Dotazník je anonymní, proto se prosím **NEPODEPISUJTE!!** U některých otázek máte odpovědi na výběr. Vámi vybranou odpověď stačí zakroužkovat. U některých otázek nejsou možnosti odpovědi, zde prosím napište odpověď svou čitelným písmem.

Hodně štěstí při vyplňování.

Děkuji

Andrea Hemrová

1. JSI SPOKOJEN VE SVÉ TŘÍDĚ?

(označuj známku jako ve škole)

1 – 2 – 3 – 4 – 5

1 – nejlepší

5 – nejhorší

2. MÁŠ VE TŘÍDĚ NEJLEPŠÍHO KAMARÁDA?

- Mám
- Měl jsem, ale už nemám. Proč?

.....
.....

- Nemám

3. BYL JSI NĚKDY SVĚDKEM TOHO, ŽE BY SPOLUŽÁK UBLIŽOVAL JINÉMU SPOLUŽÁKOVI?

- Ano
- Ne

4. Pokračuj, pokud jsi odpověděl na otázku č.3 ANO

JAK MU UBLIŽOVAL?

(můžeš zakroužkovat více odpovědí)

- Braní svačiny
- Ignorování
- Posměch
- Pomluvy
- Nadávky
- Bití
- Fackování
- Ničení školních pomůcek
- Ničení oblečení
- Vyhrožování
- Zabavování peněz

5. VĚDĚL BY SIS RADY PŘI OPAKOVANÉM UBIŽOVÁNÍ SPOLUŽÁKOVÍ?

- Ano
- Ne
- Nejsem si jist

6. KDYBY NĚKDO UBLIŽOVAL TOBĚ, VÍŠ, CO MÁŠ DĚLAT?

- Ano
- Ne
- Nejsem si jist

7. KDYBY TI NĚKDO OPAKOVANĚ UBLIŽOVAL, ŘEKL BYS O TOM UČITELI?

- Ano
- Ne

8. MYSLÍŠ SI, ŽE TEN, KDO UBLIŽUJE, BY MĚL BÝT POTRESTÁN?

- Ano
- Ne

9. Pokračuj, pokud jsi odpověděl u otázky č.8 ANO

JAK BY MĚL BÝT POTRESTÁN?

(prosím napiš svou odpověď)

.....
.....

10. KDE JSI ZÍSKAL PRVNÍ INFORMACE O ŠIKANĚ?

- Doma od rodičů
- Ve škole od učitelů
- Od spolužáků
- Sám
- Jinde – kde?

.....
.....

11. POUČILI VÁS O ŠIKANĚ VE ŠKOLE?

- Ano
- Ne

12. Pokračuj, pokud jsi odpověděl u otázky č. 11 ANO

JAK VÁS POUČILI O ŠIKANĚ VE ŠKOLE?

(můžeš zakroužkovat více odpovědí)

- Film
- Beseda
- Presentace
- Povídání
- Při vyučovací hodině
- Čtením literatury
- Jinak – jak?

.....
.....

13. POKUD BYS VĚDĚL, ŽE TVÉMU SPOLUŽÁKOVI NĚKDO UBLIŽUJE,
POMOHL BYS MU?

- Ano
- Ne

14. JAK BYS ŘEŠIL SITUACI, KDYBY NĚKDO UBLIŽOVAL TVÉMU
SPOLUŽÁKOVI?

(odpověď prosím napiš)

.....
.....
.....

TOTO JE KONEC DOTAZNÍKU! MOC DĚKUJI ZA STRÁVENÝ ČAS NAD
VYPLŇOVÁNÍM ☺ .

Andrea Hemrová

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Andrea Hemrová

Obor: Speciální pedagogika – vychovatelství

Forma studia: Prezenční

Název práce: Agrese a agresivita mezi dětmi v podmínkách školy

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 60

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 10

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů:

Počet internetových zdrojů: 6

Počet ostatních zdrojů:

Vedoucí práce: PhDr. Alice Bosáková